EBEVEYN YETKİNLİĞİNİN ZİHİN KURAMI GELİŞİMİ ÜZERİNE ETKİSİ: ZİHİN YÖNELİMLİLİĞİNİN ARACI ROLÜ

Leyla KARAALİOĞLU

211104111

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Psikoloji Anabilim Dalı

Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Programı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Begüm Özdemir Demirci

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Ocak, 2024

EBEVEYN YETKİNLİĞİNİN ZİHİN KURAMI GELİŞİMİ ÜZERİNE ETKİSİ: ZİHİN YÖNELİMLİLİĞİNİN ARACI ROLÜ

Leyla KARAALİOĞLU
211104111
Orcid: 0009-0006-9673-3453

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Psikoloji Anabilim Dalı

Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Programı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Begüm Özdemir Demirci

İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Ocak, 2024

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge" ile bildirilen 6689 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge" ile bildirilen 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

TEŞEKKÜR

Araştırma süreci boyunca kapsayıcı tavrı ve akademik rehberliği ile bana yol gösteren, ilham olan tez danışmanım Dr. Begüm Özdemir Demirci'ye emekleri için teşekkürlerimi sunmak isterim. Vakitlerini ayırarak tez jürimde bulunmayı kabul eden hocalarım Gülçin Karadeniz ve Meral Bozdemir'e çok teşekkür ederim. Araştırmama katkıda bulunan Maltepe Üniversitesi lisans ve yüksek lisans öğrencilerine, PsiLab ekibine destekleri için çok teşekkür ederim. Araştırmama gönüllü olarak katılan tüm anne ve çocuklara özel teşekkürlerimi iletirim. Zorlandığımı hissettiğim her an desteğini esirgemeyen çok kıymetli meslektaşlarım ve dostlarım Zeynep Yavuz, Fatma Eneç Dizdar, Havlenur Üneyse Akkuş, Rabia Betül Sürgeç ve Ayşenur Karaalioğlu'na çokça teşekkür ederim. Çalışma süresince tüm zorlukları benimle göğüsleyen ve hayatımın her evresinde inancımı ve kararlılığımı kaybetmememe için her türlü motivasyonu sağlayan, elimi hiç bırakmayan sevgili eşim Alihan Karaalioğlu'na en içten teşekkürlerimle... Ve son olarak da maddi ve manevi hiçbir zaman desteğini esirgemeyen kıymetli annem, babam ve kardeşlerime çok teşekkür ederim.

İyiki varsınız.

Leyla KARAALİOĞLU

Ocak, 2024

ÖZET

EBEVEYN YETKİNLİĞİNİN ZİHİN KURAMI GELİŞİMİ ÜZERİNE ETKİSİ: ZİHİN YÖNELİMLİLİĞİNİN ARACI ROLÜ

Leyla Karaalioğlu
Yüksek Lisans Tezi
Psikoloji Anabilim Dalı
Psikoloji Tezli Yüksek Lisans Programı
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Begüm Özdemir Demirci
Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2024

Bu araştırmanın amacı, annenin yetkinliğine olan inancının erken çocukluk dönemindeki çocukların zihin kuramı becerisi ile ilişkisini test etmektir. Ayrıca bu çalışmada ikinci temel amaç, bir ebeveyn davranışı olarak kabul edilen zihin yönelimliliğinin aracı rolünün incelenmesidir. Bu çalışmada, annenin ebeveyn yetkinliğine olan inancının erken çocukluk dönemindeki çocukların zihin kuramı becerisinde yordayıcı bir etki olduğu varsayılmaktadır. Ayrıca yapılan alanyazın incelemesi sonucunda bir ebeveyn davranışı olarak kabul edilen zihin yönelimliliğinin, bu bilişsel ve çevresel iki faktörün yordayıcı etkisindeki aracı rolü olduğu varsayılmaktadır. Bu çalışmanın örneklemini 31 anne ve 31 4-6 yaş arası okul öncesi çocukları (17 erkek/ 15 kız) oluşturmuştur. Araştırma iki oturumda, yüz yüze olarak ve araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. İlk oturumda Zihin Kuramı Test Bataryası çocuklara uygulanmıştır. İkinci oturumda ise Zihin Yönelimliliği Görevi çocuk ve ebeveyne uygulanmıştır. Ebeveyn Yetkinlik Ölçeği görev öncesi anneler tarafından doldurulmuştur. Bu çalışmada, annenin yetkinliğine olan inancının erken çocukluk dönemindeki çocukların zihin kuramı becerisi ile ilişkisi rapor edilememiştir. Zihin Kuramı başarı düzeyi beklenen şekilde alt boyutlara göre farklılık göstermiştir. Bu çalışma, ebeveyn yetkinliğinin çocuklardaki bilişsel bir beceriye etkisini göstermek amacıyla Türkiye örnekleminde önemli sonuçlar vermiştir. Ayrıca bu becerilerde etkisi olabilecek bireysel farklılıkların incelenmesi konusunda ufuk açıcı olması beklenmektedir. Araştırmamız, ebeveyn davranışlarının çocuklardaki bilişsel becerileri besleyecek ve geliştirecek yolları araştırmak adına yol gösterici bir nitelik taşımaktadır.

Anahtar Sözcükler: Ebeveyn Yetkinliği, Zihin Kuramı, Zihin Yönelimliliği

ABSTRACT

THE EFFECT OF PARENTAL COMPETENCE ON THEORY OF MİND DEVELOPMENT: THE MEDİATİNG ROLE OF PARENTAL MİND-MİNDEDNESS

Leyla Karaalioğlu
Master Thesis
Departmant of Psychology
Psychology Master's Program with Thesis
Thesis Advisor: Assist. Prof. Begüm Özdemir Demirci
Maltepe University Graduate School, 2024

The purpose of this study is to test the relationship between maternal competence and the theory of mind skills of children in early childhood. Additionally, the second main purpose of this study is to examine the mediating role of mind mindedness, which is considered a parental behavior. In this study, it is assumed that the mother's belief in parental competence has a predictive effect on children's theory of mind skills in early childhood. Additionally, as a result of the literature review, it is assumed that mind-mindedness, which is accepted as a parental behavior, has a mediating role in the predictive effect of these two cognitive and environmental factors. The sample of this study consisted of 31 mothers and 32 4–6-year-old preschool children (17 boys/15 girls). The research was conducted in two sessions, face to face and by the researcher. In the first session, the Theory of Mind Test Battery was administered to the children. In the second session, the Puzzle Task was applied to the child and parent. The Parental Competence Scale was filled out by mothers before the task. In this study, the relationship between the mother's belief in her competence and the theory of mind skills of children in early childhood could not be reported. Theory of Mind success level varied according to sub-dimensions as expected. This study gave important results in the Turkish sample to show the effect of parental competence on a cognitive skill in children. It is also expected to be stimulating in examining individual differences that may have an impact on these skills. Our research is a guide to investigate ways that parental behaviors will nurture and develop cognitive skills in children.

Key words: Theory of Mind, Parental Competence, Mind-mindedness

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ii

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI iii

TEŞEKKÜR iv

ÖZET v

ABSTRACT vi

TABLOLAR LİSTESİ x

ŞEKİLLER LİSTESİ xi

1. GİRİŞ 12

1.1 Problem 12

1.2 Amaç 14

1.3 Önem 16

1.4 Varsayımlar 17

1.5 Sınırlılıklar 17

1.6 Tanımlar 18

2. GENEL BİLGİLER 19

2.1 Zihin Kuramının Tanımı 19

2.2 Zihin Kuramının Gelişimi 20

2.3 Zihin Kuramı Teorileri 21

3.1 Kuram teorisi 21

3.2 Modüler kuram 21

3.3 Simülasyon kuramı 22

2.4 Zihin Kuramının Ölçümü 22

2.5 Alanyazında Zihin Kuramına İlişkin Çalışmalar 22

2.6 Zihin Kuramı Becerisinin Altında Yatan Olası Bilişsel ve Çevresel Faktörler 24

3.4 Zihin yönelimliliği 24

3.5 Ebeveyn yetkinliği 28

4. YÖNTEM 32

4.1 Araştırma Modeli 32

4.2 Evren ve Örneklem 32

4.3 Veri Toplama Araçları 32

4.4 Verilerin Çözümlenmesi ve Yorumlanması 36

5. BULGULAR VE TARTIŞMA 38

5.1 Bulgular 38

5.2 Verilerin Analizi 38

5.3 Transkripsiyon/Kodlama 38

5.4 Sosyo-Demografik Özelliklerin Betimsel Değerlendirilmesi 39

5.5 Zihin kuramı becerisinin betimsel değerlendirmesi 44

5.6 Zihin yönelimliliğinin betimsel değerlendirmesi 44

5.7 Ebeveyn yetkinliğinin betimsel değerlendirmesi 46

5.8 Çalışmada Kullanılan Değişkenler Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi 47

5.9 Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları 51

5.10 Tartışma 52

5.11 Değişkenlerin yaş ve cinsiyet ile ilişkisi 52

5.12 Zihin kuramı ve ebeveyn yetkinliği arasındaki ilişkinin yorumlanması ... 53

5.13 Zihin kuramı ve zihin yönelimliliği arasındaki ilişkinin yorumlanması ... 54

5.14 Zihin yönelimliliği ve ebeveyn yetkinliği arasındaki ilişkinin yorumlanması 55

5.15 5.10.5 Değişkenlerin demografik özellikler bağlamında incelenmesi 55

6. SONUÇ VE ÖNERİLER 57

KAYNAKLAR 59

EKLER 66

Ek 1. Bilgilendirilmiş Onam Formu 66

Ek 2. Demografik bilgi formu 68

Ek 3. Zihin Kuramı Test Bataryası 74

Ek 4. Zihin Yönelimliliği Görevi 80

Ek 5. Ebeveyn Yetkinliği Ölçeği 83

Ek 6. Katılım Belgesi Örneği 84

Ek 7. Çalışma İçin Hazırlanan Afiş 85

Ek 7. Maltepe Üniversitesi Etik Kurul Kararı 86

ÖZGEÇMİŞ 87

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Demografik Bilgilerin Frekans ve Yüzde Değerleri 40

Tablo 2. Anne-Baba Bilgileri Frekans ve Yüzde Analiz Tablosu 42

Tablo 3. Ev-Okul Ortamına Dair Frekans ve Yüzde Analiz Tablosu 43

Tablo 4. Değişkenlere İlişkin Basıklık ve Çarpıklık Değerleri 47

Tablo 5. Değişkenlere İlişkin Korelasyon Katsayıları 50

Tablo 6. Yaş ve Ebeveyn Yetkinliği Değişkenlerinin Zihin Kuramı Performansını Yordamasındaki Katkılarına Dair Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları 51

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Değişkenler Arasındaki İlişkilerin Modellemesi 16

Şekil 2. Zihin Yönelimliliği Görev Görseli 35

1. GİRİŞ

1.1 Problem

Geçtiğimiz 30 yıl içinde çocukların zihin kuramı konusu giderek popülerleşmeye başlamıştır. Özellikle son dönemlerde daha da önem kazanan bu kavram çocukların gelişen zihinsel eylem kavramlarını ifade etmek için kullanılır. Zihin kuramına sahip olmak demek bir başkasının eylemlerini nedensel olarak açıklayabilmek, kişinin neden o şekilde davrandığını açıklamak için gerekli beceriye sahip olmaktır (Bjorklund, 2021).

Doğduğumuz andan itibaren çevremizi anlayabilmek için başkalarını izler ve yorumlarız. Çevremizdeki insanların davranışlarını yorumlarken kullandığımız kaynaklar bilgimiz, deneyimlerimiz, zihnimiz ve kültürel kurallardır. İnsanların davranışlarını tahmin edebildiğimiz kadarıyla istek ve inançlarına bağlayarak açıklar ve yordarız. Tüm bu kaynakları kullanarak düşüncelerimizi ve davranışlarımızı düzenleriz. Sosyal ilişkilerin sağlıklı ilerlemesi ve düzenlenmesi için bu beceri oldukça önemlidir.

Sosyal dünyaya uyum sağlamak için gerekli kabul edilen zihin kuramı becerisinin altında yatan temel faktörleri daha çevresel bir yerden incelemek bu araştırmanın çıkış noktasıdır. Zihin kuramı ve ebeveynlik ile ilişkili çalışmalara bakıldığında özellikle annelerin zihinsel durumlarla ilgili konuşmaları da dahil olmak üzere ebeveynlik tutumlarının çocukların zihin teorilerindeki bireysel farklılıklarla ilişkilendiren bir dizi çalışma olduğu göze çarpmaktadır. Pears ve Moses (2003) ebeveynlerin disiplin eğilimlerini ölçmek için kesitsel bir çalışmada anketler kullanmışlardır ve otoriter ebeveynlik ile 3-5 yaş aralığındaki çocukların inanç anlayışı arasında negatif bir ilişki bulmuşlardır ancak duygu anlayışı ile pozitif bir ilişki bulmuşlardır. Dunn, Brown ve Beardsall (1991), 3 yaşındaki çocukların anne ile karşılıklı gerçekleştirdiği duygu durum konuşmalarının çocukların 6.5 yaşında göstermiş olduğu duygu anlama becerilerini yordadığını bulmuşlardır. Meins, Fernyhough, Russell ve Clark-Carter (1998), anneler çocukları 37 aylıkken zihinsel durum terimleriyle tanımlarsa, çocukların 49 aylıkken yanlış inanç görevlerinde daha iyi performans gösterdiğini bulmuşlardır. Otuz dokuz anne, baba ve dört yaşındaki çocuklarının dahil edildiği bir çalışmada (Lundy, 2013) babanın zihin yönelimliği ile çocukların zihin kuramı performansı arasında pozitif ilişki bulunmuştur.

Zihin kuramıyla ilgili tüm araştırmalar ve erken çocukluk dönemindeki gelişim özellikleri dikkate alındığında, çocuğun ilk sosyalleşme basamağı olan aile bağlamında değerlendirmek bu çalışma kapsamında önemli görülmüştür. Zihin kuramı ve ebeveyn yetkinliği arasında bir ilişki olduğunu varsaymanın ardında bilişsel ve çevresel iki kavramı birlikte incelemek dışında birkaç sebep daha bulunmaktadır. Alanyazın ışığında ebeveynleri tarafından duygu diline maruz kalan çocukların zihin kuramı becerisinde daha iyi performans gösterdikleri bilinmektedir (Miller, 2012; Wellman ve Lui, 2004). Aynı zamanda yine alanyazın incelemeleri sonucu, ebeveyn yetkinlik inançlarının daha yüksek olduğunu bildiren annelerin çocukların gelişiminde daha fazla yer aldıklarını (Shumow ve Lomax, 2002) ve aynı zamanda çocukları ile iletişimdeyken daha fazla duygu ifadesi kullandıkları bilinmektedir (Mastromanno, Kehoe, Wood ve Havighurst, 2021). Bu çalışmalar, ebeveyn yetkinliğinin çocukların duygusal gelişimini şekillendirmede çok önemli bir rol oynadığına işaret eder. Dolayısıyla, araştırma sonuçlarından yola çıkarak çocukların sosyal-bilişsel gelişimi üzerinde ebeveyn etkisinin önemi büyüktür denilebilir. Çalışmadaki en önemli çıkış noktası ise arasında dolaylı bir etki olduğu zaten bilinen zihin kuramı ve ebeveyn yetkinliği kavramları arasındaki ilişkiye doğrudan bakabilmektir. Özellikle de bu çalışmanın ana değişkeni olan ebeveynin yetkinliği ile zihin kuramı arasındaki etkiye bakan bir çalışmaya alanyazında rastlanmamıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın temel amacı, ebeveyn yetkinliği ve zihin kuramı arasındaki etkiye bakmaktır. Erken çocukluk döneminin önemi ve ebeveynin çocuğun sosyobilişsel gelişimi için yaptığı her türlü yatırımın ne denli kritik olduğu göz önüne alındığında bu konuya yönelik çalışmaların alana önemli bir katkı sunacağı düşünülmektedir. Okul öncesi dönem itibariyle çocuğun hayatına birçok akranın girmesi, bu döneme kadar daha dar olan bu sosyal yaşam alanının zenginleşmesi ve zihin kuramı becerileri açısından daha karmaşık birçok değişimin gerçekleşmesi, aynı zamanda ebeveynin deneyim ve becerilerinin artmasıyla birlikte yetkinliği ve hassasiyeti noktasında önemli değişimlerin görüleceği bu dönemin alan yazında çalışılmaması bu araştırmanın yapılmasına yön vermiştir.

Bu çalışmada aynı zamanda zihin yönelimliliğinin aracı rolüne bakılacaktır. Alanyazında bu kavram üzerine yapılmış birçok araştırmaya rastlanıyor. Örneğin bir çalışmada, anneleri daha yüksek düzeyde duyarlı tepki gösteren çocukların yürütücü işlevleri ve daha iyi dil ve okuryazarlık becerileri olduğu görülmüştür (Prime, 2014). Başka bir çalışmada,

annenin 6 aydaki zihin yönelimliliği ile çocukların 45. ve 48. aylardaki bir dizi zihin kuramı görevindeki performansı arasında güçlü pozitif korelasyonlar elde edilmiştir (Meins, Fernyhough, Wainwright, Fradley, Tuckey ve 2003). Çocukların zihinsel süreçlerine uyum sağlayan ebeveynlerin, bu süreçlere duyarlı etkileşimlerle girme olasılıkları daha yüksektir (Lundy, 2013). Zihin yönelimliliği aslında ebeveyn duyarlılığı için bir önkoşul olarak düşünülmektedir. Alanyazına göre, bebeklerin zihin yönelimliğini ebeveynlerinden ayrı olarak ele alınmamaktadır. Aralarında bir etkileşim söz konusudur. Annelerin zihin yönelimliği yüksek ise, bebeklerin devam eden zihinsel süreçlerine daha fazla uyum sağlayabilirler (Lundy, 2013). Bir başka çalışmada anneleri tarafından zihinsel niteliklerine atıfta bulunularak tanımlanan çocukların zihin kuramı performansı daha yüksek rapor edilmiştir (Meins, Fernyhough, Wainwright, Gupta, Fradley ve Tuckey, 2002). Bu görüşe göre bebeklerin zihinsel durumlarını uygun şekilde yansıtan zihinsel durum diline maruz kalmak zihin kuramı gelişimini kolaylaştırır (Meins vd., 2002). Dolayısıyla zihin kuramı becerisi için bir önkoşul olarak değerlendiren bu değişkenin bu çalışmada ebeveyn yetkinliği ve zihin kuramı becerisi arasında bir aracılık etmesi beklenmektedir.

Alanyazın incelendiğinde ebeveyn yetkinliğinin birçok önemli kavramla ilişkisine bakıldığı görünmektedir. Zihin kuramı gibi sosyobilişsel başka bir değişkenle ilişkisine bakılmadığı, genellikle sosyal (Leerkes ve Crockenberg, 2002), davranışsal (Coleman ve Karraker, 2000), duygusal (Coleman ve Karraker 2000), akademik başarı (Ardelt ve Eccless, 2001; Shumow ve Lomax, 2002) açısından incelendiği görünmektedir. Sosyoduygusal bir değişkeni başka bir sosyobilişsel bir kavram ile ilişkisini incelemenin alanyazına önemli bir katkısı olacağı düşünülmektedir.

1.2 Amaç

Çocuklar zihin kuramı becerisi ile değil, onları geliştirme potansiyeli ile doğarlar. Bu potansiyelin ortaya çıkması genetik ve çevresel faktörlerin etkileşimiyle gerçekleşir. Zihin kuramı gibi sosyobilişsel bir kavramın ardındaki çevresel faktörlerden biri çocuğun birinci sosyalleşme basamağı olan birincil bakım veren ile yaşanan deneyim olabilir. Alanyazın ışığında zihin kuramı ve zihin yönelimliliği arasındaki pozitif ilişki bilinmektedir. Mevcut çalışmada bir annenin yetkinliğine olan inancının erken çocukluk

dönemindeki çocukların zihin kuramı becerisi ile ilişkisinde bir ebeveyn davranışı olarak kabul edilen zihin yönelimliliğinin aracı rolünün incelenmesi planlanmaktadır.

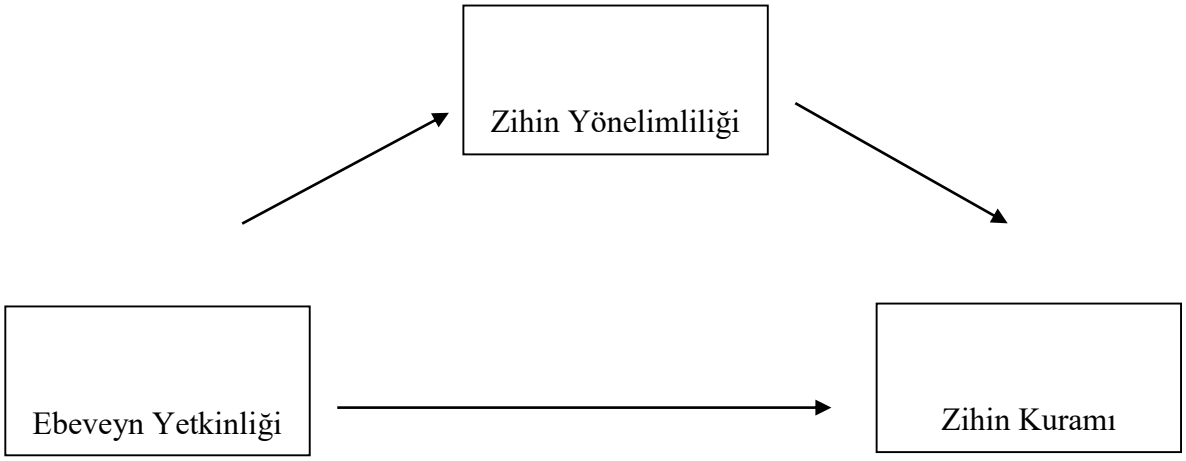
Bu araştırmanın amacı, annenin yetkinliğine olan inancının erken çocukluk dönemindeki çocukların zihin kuramı becerisi ile ilişkisini test etmektir. Ayrıca bu çalışmada ikinci temel amaç, bir ebeveyn davranışı olarak kabul edilen zihin yönelimliliğinin aracı rolünün incelenmesidir. Bu çalışmada, annenin ebeveyn yetkinliğine olan inancının erken çocukluk dönemindeki çocukların zihin kuramı becerisinde yordayıcı bir etki olduğu varsayılmaktadır. Ayrıca yapılan alanyazın incelemesi sonucunda bir ebeveyn davranışı olarak kabul edilen zihin yönelimliliğinin, bu bilişsel ve çevresel iki faktörün yordayıcı etkisindeki aracı rolü olduğu varsayılmaktadır. Çocukların zihin kuramı görevleri bireysel farklılıklarla sınırlı olmakla birlikte yaş grubu bağlamında tutarlı bir şekilde gerçekleştirecekleri varsayılmaktadır. Araştırmanın alt amaçları aşağıdaki gibidir:

1. Annelerin ebeveyn yetkinlik inancı okul öncesi dönem çocuklarının zihin kuramı becerisini yordamakta mıdır?

2. Annelerin ebeveyn yetkinlik inancı annelerin zihin yönelimliliğini yordamakta mıdır?

3. Annelerin zihin yönelimliliğini okul öncesi dönem çocuklarının zihin kuramı becerisini yordamakta mıdır?

4. Annelerin ebeveyn yetkinlik inancının okul öncesi dönemdeki çocukların zihin kuramını yordayıcı etkisinde annelerin zihin yönelimliliğinin aracı rolü var mıdır?

Şekil 1. Değişkenler Arasındaki İlişkilerin Modellemesi

1.3 Önem

Zihin kuramı becerisi en önemli sosyo-bilişsel beceri olarak kabul edilir çünkü sosyal hayatta daha uyumlu ve sağlıklı ilişkiler yürütebilmek için başkalarının zihinlerine atıf yapabilme ve davranışları hakkında tahmin edebilme gibi beceriler gereklidir. Dolayısıyla zihin kuramını erken dönemde kazanan çocuklar sosyal ilişkiler bakımından daha sağlıklı durumda bulunmaktadır (Miller, 2009).

En önemli sosyo-bilişsel beceri olarak kabul edilen zihin kuramı becerisini ise daha çevresel bir yönden incelemek bu araştırmanın çıkış noktasıdır. Ebeveynin yetkinlik inancının alanyazın ışığında birçok çocuk davranışı ile ilişkisi olduğu bilinmektedir.

Özellikle ebeveynin "yetkinlik" inancının davranışlarına da bu yönde yansıyacağı ve bu davranışların okul öncesi dönem çocuklarının bilişsel, sosyal ve duygusal gelişiminde önemli bir rol oynadığı alanyazın ışığında bilinmektedir. Teti (1991), ebeveyn yetkinliğini anne ve babanın ebeveynlik rolünde başarılı olma durumuna olan inançları olarak tanımlamıştır. Hess, Teti ve Gardner (2004) ise anne ve babanın ebeveynlik sorumluluklarını yerine getirmeye dair inançları olarak tanımlamışlardır. Çocuğun sosyobilişsel gelişimini araştırma konusu edinmiş pek çok araştırma ebeveyn yetkinliğinin öneminden bahsetmiştir (Karakuş Gül, 2019; Coleman ve Karraker, 2000; Hess, Teti ve Hussey-Gardner, 2004). Ebeveyn yetkinliğini konu edinen birçok çalışma bu kavramın sosyoduygusal başka bir değişken ile ilişkisini incelemiştir. Bu araştırmayı

önemli kılan en önemli nokta zihin kuramı gibi sosyobilişsel bir kavramı çevresel bir açıdan incelemektir.

Bu noktada zihin kuramı becerisini artıracak, ilişkili olduğu çevresel faktörleri ortaya koymak önemli görünmektedir. Zihin kuramı özellikle son 30 yılda birçok değişkenle kavramsallaştırılmış ve ölçülmüştür. Alanyazına bakıldığında zihin kuramının ebeveyn yetkinliği ile ilişkisi üzerine herhangi bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Alanyazında zihin kuramı ve ebeveynin zihin yönelimliliği arasında bir ilişkisi olduğu zaten bilinmektedir. Bu çalışmanın alanyazına özgün katkısı okul öncesi dönemde çocukların zihin kuramı becerisini yordayacağı düşünülen çevresel bir faktör olan ebeveyn yetkinlik inancının ilişkisine bakarken zihin kuramı becerisi ile ilişkili olduğu görülen zihin yönelimliliğinin aracı rolünü incelemektir. Bu açıdan alanyazına önemli bir katkı sunacağı düşünülmektedir.

1.4 Varsayımlar

Bu çalışmada, annenin ebeveyn yetkinliğine olan inancının erken çocukluk dönemindeki çocukların zihin kuramı becerisinde yordayıcı bir etkisi olduğu varsayılmaktadır. Ayrıca yapılan alanyazın incelemesi sonucunda bir ebeveyn davranışı olarak kabul edilen zihin yönelimliliğinin, bu bilişsel ve çevresel iki faktörün yordayıcı etkisindeki aracı rolü olduğu varsayılmaktadır. Çocukların zihin kuramı görevleri bireysel farklılıklarla sınırlı olmakla birlikte yaş grubu bağlamında tutarlı bir şekilde gerçekleştirecekleri varsayılmaktadır. Sosyal dünyaya uyum sağlamak için gerekli kabul edilen zihin kuramı becerisinin altında yatan temel faktörleri daha çevresel bir yerden incelemek bu araştırmanın çıkış noktasıdır.

1.5 Sınırlılıklar

Bu araştırma, İstanbul ili belirli ilçelerinde örnekleme dahil edilen okul öncesi kurumlarında eğitimine devam eden öğrenciler ve anneleri ile sınırlıdır. Ayrıca bu araştırmanın örneklemini sosyoekonomik düzeyi orta ve yüksek düzeyde olan aileler oluşturmaktadır. Bu çalışma sonuçları İstanbul ili belirli ilçelerinde yaşayan ve sosyoekonomik düzeyi orta ve yüksek düzeyde olan aileler açısından değerlendirilebilir ve genellenebilir durumdadır. Bu durumda; bu çalışma sonuçlarından elde edilen bulgular, bu grup dışına genellenemez. Bu çalışmada çıkacak ebeveyn yetkinlik düzeyleri

Ebeveyn Yetkinlik Ölçeği ile; zihin yönelimliliği düzeyleri Zihin Yönelimliliği Görevi esnasında gözlemlenen anne davranışları ve cümleleri ile; zihin kuramı becerisi ise katılımcı çocukların Zihin Kuramı Test Bataryasında verdiği cevaplar ile sınırlıdır.

1.6 Tanımlar

Zihin Kuramı: İnsanları kanı, arzu, niyet ve duyguları olan zihinsel varlıklar olarak görme ve diğer insanların davranış ve etkileşimlerini bu zihinsel durumlara göre yorumlayabilme olarak ifade edilmektedir (Wellman ve Lui, 2004).

Zihin Yönelimliliği: Zihin yönelimliliği (mind-mindedness), anne-baba-çocuk etkileşimleri sırasında bebeğinin zihinsel süreçlerine uygun yorum yapma eğilimidir (Lundy, 2013).

Ebeveyn Yetkinliği: Teti (1991), ebeveyn yetkinliğini anne ve babanın ebeveynlik rolünde başarılı olma durumuna olan inançları olarak tanımlamıştır. Hess, Teti ve Gardner (2004) ise ebeveyn yetkinliğini anne ve babanın ebeveynlik sorumluluklarını yerine getirmeye dair inançları olarak tanımlamışlardır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1 Zihin Kuramının Tanımı

İnsanları kanı, arzu, niyet ve duyguları olan zihinsel varlıklar olarak görme ve diğer insanların davranış ve etkileşimlerini bu zihinsel durumlara göre yorumlayabilme olarak ifade edilen (Wellman ve Lui, 2004) zihin kuramı becerisinin aşama aşama kazanılmasıyla birlikte çocuk, gerçekliğin zihinde temsil edilebileceğini fark eder ve bu temsillerin farklı insanların zihinlerinde farklı şekilde temsil edildiğini de bilir.

Zihin kuramı için en temel sosyal bilişsel yeteneklerin başında kişinin diğer insanları "niyetli aktörler" olarak görmesi gelir (Bjorklund, 2021). Diğer bir değişle, kişilerin bir şeylerin gerçekleşmesine neden olduğu, eylemlerini amaçlı olarak gerçekleştirdiklerine olan inançtır. Zihin kuramı için gerekli olan bir diğer sosyal bilişsel yetenek ise kişilerin niyetlerinin ne olduğunu anlayabilmek için diğerinin bakış açısını alma yeteneğidir. Bahsedilen bu ikinci sosyal bilişsel yetenek bebeklerde doğar doğmaz var olmaz ve yaşamın ilk birkaç yılı içerisinde gelişim gösterir. Bakış açısı alma yeteneği, bebeklerde "paylaşılan dikkat" becerisi ile başlar (Carpenter, 2007). Bu beceri, anne ve bebek veya baba ve bebek dışında ortamda üçüncü bir kişi ve nesnenin var olmasıyla birlikte, anne-baba ve bebeğin o nesne veya kişiye aynı anda odaklanması ve yönelmesidir. Burada üçlü bir etkileşim söz konusudur. Örneğin, anne ortamdaki pelüş ayıcığa parmağıyla işaret ederek ve ona yönelerek bebeğin dikkatini kendisi dışında bir varlığa yönlendirebilir. Bebekler doğumlarından itibaren sosyal ilişkilere ilgilidirler fakat bu üçlü etkileşim 9. aydan sonra gelişir (Bjorklund, 2021). Yaşamın özellikle ilk yılında gelişen işaret etme, ortak ilgi kurma ve taklit gibi beceriler ile çocuk bir başkasının amaçlı davranışları olabileceğini öğrenir ve bu zihin kuramının ilk işareti olarak kabul edilmektedir (Karakelle ve Ertuğrul, 2012). 12. ve 18. aylar arasında bebekler diğer kişinin gözlerini nereye diktiğine bakarak paylaşılan dikkati yakalar ve ayrıca bir yetişkin bir şey aradığı durumda o nesneye işaret ederek ortak dikkat sağlar (Meltzoff, 2002). 18-24. ay arasında yeni bir sözcük öğrenmek için parmakla gösterme ve başı o yönde döndürme gibi eylemlerin dışında ayrıca gözle işaret etmeyi de kullanırlar (Tomasello, Carpenter ve Liszkowski, 2007). Sonuç olarak aslında bebekler 9. aydan itibaren kişileri niyetli aktörler olarak görebilirler. Bu bulgular, bebekler için bu becerinin 9. ay ile başlayıp yaşamın

ikinci yılına kadar da gelişime uğradığını gösterir. Zihin kuramını erken dönemde kazanan çocuklar sosyal ilişkiler bakımından daha sağlıklı durumda bulunmaktadır (Miller, 2009).

2.2 Zihin Kuramının Gelişimi

Araştırmacılar çocukların zihin kuramı becerilerinin ne zaman ve nasıl ortaya çıktığına dair epey kafa yormuşlardır ve bu beceriyi değerlendirmek için birtakım testler ortaya koymuşlardır. Zihin kuramını değerlendirmek için en sık kullanılan araç ise yanlış inanç görevidir ve bu araç ilk olarak şempanzelerde kullanılmak üzere geliştirilmiştir (Bjorklund, 2021). Bu görevde çocuklar, örneğin bir oyuncağın belirli bir yere saklandığını izler. O eşya saklandığında bir başka çocuk (ör. Ali) odadadır ama sonradan odadan çıkar. Ali odadan ayrıldığında ise oyuncak saklandığı o yerden çıkarılır ve başka bir yere saklanır. Bu görevin kilit sorusu şudur: Ali odaya geri döndüğünde oyuncağın saklandığı yeri bulabilecek mi? Bu standart görevi araştırmalarda kullanan çalışma sonuçları şunu göstermektedir: Dört yaşındaki çocukların çoğu Ali'nin oyuncağı ilk saklandığı yerde arayacağını söyleyerek problemi çözebilmişlerdir. Fakat üç yaşındaki çocuklar ise Ali'nin oyuncağı yeni yerinde arayacağını söyleyerek problemi çözememişler (Wellman, Cross ve Watson, 2001).

Çocukların bir başkasının zihninde yer alan duygu, istek, varsayım, niyet ve inançları kavrayabilme becerisi birinci derece zihin kuramı olarak adlandırılır ve bir çocuğun genel olarak 6 yaş civarından önce birinci düzey zihin kuramı becerisini kazanmış olduğu kabul edilmektedir (Karakelle ve Ertuğrul, 2012). Yukarıda bahsedilen örneklerde de görüldüğü gibi çocuklar yaklaşık okul öncesi dönem itibariyle aniden ortaya çıkacak biçimde başkasının zihinlerini anlamaya başlamazlar. Bu değişim, erken çocukluk dönemlerinden itibaren diğer insanlarla zihinsel bir etkileşimle, deneyim kazanarak yavaşça gerçekleşir (Küçük, 2018). Çocuğun A kişisi ile dünyadaki B olayı arasında yargıya varması ve dolayısıyla zihin dünyası ile fiziki dünyanın birbirinden hem ayrı olduğunun hem de birbirleri arasında bağlantı olduğunun farkına varılması zihin kuramının birinci düzeyi olarak bilinmektedir (Miller, 2012). Buna bağlı olarak, inançlarımız, isteklerimiz, niyetlerimiz davranışlarımızı etkilemektedir. Bu durumun farkına varmak zihin kuramının gelişimi için oldukça önemlidir. İlerleyen yaşlarda bu beceri daha karmaşık bir form kazanır. Yaklaşık altı yaş civarında çocuklar bir kişinin bir diğer kişinin zihninde

oluşan duygu, istek, varsayım, niyet ve inançlara dair fikrini tahmin etmeye başlar. Örneğin bu yaş çocukları, A kişisinin, B kişisinin zihnine dair ne farz ettiğini tahmin edebilirler. Bu beceri ikinci derece zihin kuramı olarak adlandırılır ve birinci derece zihin kuramının üzerine inşa edilir (Perner ve Wimmer, 1985).

2.3 Zihin Kuramı Teorileri

Alanyazın incelendiğinde zihin kuramını konu edinen temelde üç teoriden söz edilmektedir. Bunlar "Kuram Teorisi", "Modüler Kuram", Simülasyon Kuramı" dır. Birçok araştırma konusunda olduğu gibi zihin kuramı için de farklı fikir ve düşünceler ortaya konulmuştur.

3.1 Kuram teorisi

Tecrübenin zihin kuramı gelişiminde oldukça önemli bir yere sahip olduğunu savunan kuram teorisi, Henry Wellman, Alison Gopnik, Andrew Meltzoff ve Josef Perner gibi bilim insanları tarafından alanyazına girmiştir. Kuram teorisi bir bireyin dünyaya gelirken güçlü bir temsil sistemine sahip olduğunu savunmaktadır (Melzoff, 1999). Bu teoriye göre bireyler, temsil sistemine tecrübelerini de eklerler ve dünyaya dair teorilerini bu şekilde geliştirirler. Bjorklund (2022)'a göre bireyler bunu bir bilim insanı gibi yorumlayarak ve açıklayarak geliştirme potansiyeline sahiptir.

Kuram teorisi temelde bireylerin, zihin dünyasını nasıl anlamlandırdıkları ve dünya teorilerini nasıl kurguladıkları ile ilgilenir. Kuram teorisine göre çocuklar, zihin kuramı becerisinde gelişimsel olarak ilk adımda başkalarının isteklerini anlama ve sonrasında ise başkalarının inancını anlama ve son olarak da diğer bireylerin isteklerinin ne olduğunu kavrama, bu inancın onların davranışlarını ne ölçüde etkileyebildiğini anlama evresine ulaşırlar (Bartsch ve Wellman, 1995).

3.2 Modüler kuram

Modüler teori, Simon Baron Cohen ve Alan Leslie tarafından alanyazına girmiştir. Çocukların zihinsel temsillerini nasıl edindiğini araştıran bu teori, nörolojik gelişmeler ve olgunlaşma ile bu temsilin mümkün olduğunu savunmuştur. Zihin kuramını doğuştan bir yeti olarak kabul eden modüler kuram, bu kavramı bilişsel süreçlerden ayrı ele almıştır (Leslie, Roth, 1993). Doğuştan var olduğu kabul edilen zihin kuramı becerisi nörolojik olgunlaşma yoluyla gelişim gösterir (Leslie ve Polizzi, 1998).

3.3 Simülasyon kuramı

Simülasyon kuramı, insanın kendini ve kendi içsel yolculuğunu anlamasıyla birlikte ancak başkalarını daha iyi anlayabileceğini savunur (Doherty, 2009). Bunu ise şu şekilde açıklamıştır: Ayna nöronların da etkisiyle bireyler zihin dünyalarında bir simülasyon oluşturur ve bir başkasının istek, duygu ve niyetlerini daha iyi kavrar ve bunu yaparken kendi deneyimlerini kaynak olarak kullanırlar (Harris, 1992).

2.4 Zihin Kuramının Ölçümü

Alanyazına baktığımızda zihin kuramının farklı şekillerde test edilebilir olduğu görülmektedir. Fakat bu test ve görevler arasında en kabul göreni ve en sık kullanılanı Wellman ve Liu'nın (2004) geliştirmiş olduğu Zihin Kuramı Ölçeği'dir (Wellman ve Liu, 2004). Wellman ve Liu tarafından bir meta-analiz çalışması sonrasında ölçek geliştirme çalışması yapılmış ve farklı arzular, inançlar, bilgiler ve yanlış inanışları değerlendiren bir test ortaya konulmuştur. Ortaya konulan bu test ile farklı istekler, farklı inanışlar, bilgi erişimi, içerik yanlış inanış, açık yanlış inanış, inanış duyguları ve saklı duygular olmak üzere 7 farklı görev test edilmektedir. Bahsedilen bu görevler kolaydan zora doğru sıralanmıştır ve yaşa bağlı olarak gelişimsel açıdan bir sonraki görevde daha yüksek başarı beklenmektedir (Wellman ve Liu, 2004).

Wellman ve Liu (2004)'nın tüm görevleri ve sonuçları incelemesiyle birlikte, bazı görevlerin benzer sonuçlar ortaya çıkardığı görülmüştür ve bu görevlerin 7'den 5'e indirilmesinin daha uygun olacağı ortaya konulmuştur. Ölçek geliştirme çalışmasının ardından görevlerde başarılı olma durumlarının yaşa bağlı olarak gelişimsel düzeyde değiştiğini ve görevlerin zorlaşmasıyla birlikte başarı oranının daha düşük olduğu elde edilmiştir. Tüm sonuçlar değerlendirildiğinde 3 ve 6 yaş çocukları arasında en çok başarı gösterilen alanın farklı istekler; en az başarı gösterilen alanın ise saklı duygular olduğu tespit edilmiştir (Wellman ve Liu, 2004).

2.5 Alanyazında Zihin Kuramına İlişkin Çalışmalar

Alanyazına baktığımızda zihin kuramı becerisine etki eden faktörlerin başında cinsiyet faktörü gelmektedir. Yapılan bazı araştırmalar ebeveynlerin kız çocukları ile daha fazla duygu ifadesi içeren kelimelerle konuştuğunu göstermiştir (Chaplin, Cole ve Zahn-Waxler, 2005). Ebeveynlerin kız çocukları ile duyguya atıfta bulunarak iletişimde

bulunması sonucu kız çocuklarının zihin kuramı becerilerinde erkek çocuklarına oranla daha iyi başarı sergiledikleri görünmektedir (Miller, 2012; Wellman ve Lui, 2004).

Dil ve zihin kuramı arasındaki çalışmalara bakarsak, Meins ve arkadaşları annelerin bebekler 6 aylıkken zihinsel durum dilini uygun şekilde kullanmalarının, çocuklar 45 ila 48 aylıkken (Meins ve arkadaşları, 2002) ve 55 aylıkken (Meins ve arkadaşları, 2003) gelişmiş zihin kuramı ile ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Bir başka çalışmada Milligan ve diğerleri (2007), dil ve zihin kuramı arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin yönünü toplamda 104 araştırmayı kapsayan bir meta analiz çalışması ile incelemişlerdir. Çalışmanın sonuçları, yaştan bağımsız olarak dil gelişimi ve zihin kuramı arasında çift yönlü anlamlı bir ilişki olduğu yönündedir. Bu sonuca göre aslında, dil becerisi ileriki dönem zihin kuramı becerisini, zihin kuramı becerisi de ileriki dönem dil becerisini belirler. Yine bu araştırma sonucuna göre dil becerisinin zihin kuramı becerisi üzerindeki nedensel rolü daha güçlü bulunmuştur. Yapılan birçok çalışma (Miller, 2012; Wellman ve Lui, 2004; Sodian, 2005) zihin kuramı becerilerinin yaşla birlikte arttığını ve daha karmaşık bir form kazandığını göstermektedir.

Zihin kuramı ve kültürel etkilere baktığımızda bu iki kavramın daha az çalışıldığını ve son dönemlerde daha da önem kazanmaya başladığı görülmektedir. 2019 yılında Selçuk, Gönültaş, Slaughter, Hunter ve Ruffman tarafından gerçekleştirilmiş bir araştırmada 214 Türk çocuğun (Ort. = 11,66 yaş) grup içi üyeler (Türkler), benzer dış grup üyeleri (Türkiye'deki Suriyeliler) ve farklı dış grup (Kuzey Avrupalılar) hakkında zihin okumalarını ve genel muhakemeleri incelemiştir. Bu araştırmada çocuklar, grup içi veya grup dışı üyelerin hedef olduğu dört zihin okuma ve dört genel akıl yürütme hikayesi duymuştur. Çocukların üç grup hakkında genel akıl yürütmeleri eşdeğer iken, zihinsel durum çıkarımlarının doğruluğu, her iki grup dışı hedef grubuna kıyasla grup içi hedeflerin daha doğru zihin okumasıyla hedefe göre farklılık göstermiştir. Bu Türk örneğinde, Türkiye'deki Suriyeliler örnekleminin zihin okuma performansı en az doğru olarak bulunmuştur. Önyargı ve algılanan gerçekçi tehdit, daha düşük zihin okumayı öngörmüştür. Bu araştırma bulguları ise, benzerlik ve gruplar arası süreçlerin çocukların zihin okumasında nasıl bir rol oynadığını anlamak için önemli çıkarımlar olarak görülmüştür.

Ebeveynlik ile ilişkili çalışmalara bakıldığında özellikle annelerin zihinsel durumlarla ilgili konuşmaları da dahil olmak üzere ebeveynlik yönlerini çocukların zihin teorilerindeki bireysel farklılıklarla ilişkilendiren bir dizi çalışma olduğu göze çarpmaktadır. Pears ve Moses (2003) ebeveynlerin disiplin eğilimlerini ölçmek için kesitsel bir çalışmada anketler kullanmışlardır ve otoriter ebeveynlik ile 3 ila 5 yaşındaki çocukların inanç anlayışı arasında negatif bir ilişki bulmuşlardır ancak duygu anlayışı ile pozitif bir ilişki bulmuşlardır. Bir dizi boylamsal araştırma da anne konuşmasıyla bağlantılar bulmuştur. Dunn, Brown, Slomkowski (1991), Tesla ve Youngblade (1991), 33 aylıkken gözlemlenen çocuk-anne konuşması (çocuktan anneye ve anneden çocuğa) ile 40 aylıkken çocuğun duygusal ve inanç anlayışı arasında bağlantılar bulmuşlardır. Benzer şekilde, Dunn, Brown ve Beardsall (1991), anneden çocuğa ve çocuktan anneye 3 yaşında duygu durum konuşması gözlemlenmesinin 6.5 yaşında duygu anlama ile ilişkili olduğunu bulmuşlardır. Meins, Fernyhough, Russell ve Clark-Carter (1998), annelerin çocuklarını 37 aylıkken zihinsel durum terimleriyle tanımlaması sonucu, çocukların 49 aylıkken yanlış inanç görevlerinde daha iyi performans gösterdiğini bulmuşlardır. Otuz dokuz anne, baba ve dört yaşındaki çocuklarının dahil edildiği bir çalışmada (Lundy, 2013) babanın zihin yönelimliği ile çocukların zihin kuramı performansı arasında pozitif ilişki bulunmuştur. Başka bir çalışmada (Cowea ve Santelicez, 2020), yüksek düzeyde stresin ebeveynler tarafından nasıl müdahale edebileceğini ve bunun çocukların zihin kuramı ile nasıl ilişkili olduğunu anlamak adına 125 anne ve onların okul öncesi çocuklarından (36-54 ay) oluşan bir örneklem değerlendirilmiştir. Bu çalışmada annenin yansıtıcı işlevinin, ebeveyn stres değişkeni ile okul öncesi çocuğun zihin kuramı arasında aracı bir rol oynayacağı varsayılmıştır. Çalışma sonuçlarına göre, ebeveyn stresinin annenin yansıtma işlevi üzerinde doğrudan ve önemli etkiler ve çocuğun zihin kuramı üzerinde doğrudan ancak hafif etkiler uyguladığı bulunmuştur.

2.6 Zihin Kuramı Becerisinin Altında Yatan Olası Bilişsel ve Çevresel Faktörler

3.4 Zihin yönelimliliği

Ebeveyn duyarlılığı çocukların ihtiyaçlarına hızlı ve uygun bir şekilde yanıt vermek için çocukların davranışsal ipuçlarının tanımlanması ve yorumlanmasıdır (Prime, 2014). Bilişsel duyarlılık ise bilişsel alanda duyarlılığın işlevselleştirilmesini temsil eder. Bilişsel olarak zorlayıcı bir işbirliği göreviyle meşgul olduğunda bir annenin çocuğunun

zihinsel durumuna ne ölçüde tepki verdiğidir. Meins ve Fernyhough (1999), zihin yönelimliliği kavramını "çocuğuna aklı olan bir birey gibi davranma eğilimi" olarak tanımlamışlardır. Zihin yönelimliliği kavramını ortaya koyarken Ainsworth'ün annenin duyarlılığı kuramından yola çıkan Meins (1997), bu kavramı kendi gözlemi ve bilgisi ile yeniden ele alarak yeni bir çerçeve çizmiştir. Çizdiği bu yeni çerçevede çocuğun gözlenen davranışına somut müdahaleler yerine annelerin çocuğun zihinsel süreçlerinin ne kadar farkında olduğu üzerine odaklanmıştır (Meins, 1997).

Ainsworth (1969) "annenin duyarlılığı" kavramını bir olayı çocuk gözünden görebilme yetisi olarak kavramsallaştırmıştır. Bunun yanısıra duyarlı anneyi; çocuğu kendinden ayrı, zihinsel yetileri olan bir varlık olarak görebilen anneler şeklinde tanımlamıştır. Ainsworth'ün (1969) tanımına göre duyarlı anneler, çocuğun keşifsel süreçlerine saygı ile eşlik ederler ve davranışlarına müdahale etmezler. Bu keşif esnasında duyarlı anneler davranış müdahalesi yapmaksızın çocuklarının zihinsel durumlarına uygun şekilde çıkarımlar yaparlar ve bu durum çocuğun fiziksel ihtiyaçlarını karşılamak kadar önemli bir ihtiyaç olarak nitelendirilmektedir (Meins ve Fernyhough, 1999). Duyarlı anneler, çocukların zihinsel ve duygusal ihtiyaçlarına uygun şekilde cevaplar verirken bunun karşıtı olan duyarlı olmayan anneler, çocuğunun fiziksel bir ihtiyacı varken duygusal ihtiyacına vurgu yapmak gibi uyumsuz davranışlar sergileyebilirler (Ainsworth, 1969). Örneğin, çocuğun karnı açken "Hımm, sen oyun oynamak istiyorsun sanırım." ya da "Aa canın bir şeylere sıkılmış olmalı" gibi tepkiler vermek çocuğun ihtiyacına uyumsuz yanıtlar vermektir ve bu anneler çocuğun ihtiyaçlarına duyarlı olmayan anneler olarak nitelendirilmiştir. Buradan yola çıkarak duyarlı olmayan anneler, çocuğunun verdiği sinyalleri okuyamama, zihinsel durumunun yeterince farkında olamama durumu olarak tanımlanmaktadır (Ainsworth, 1969).

Ainswoth (1969)'ün ortaya koyduğu duyarlı annelik kavramından farklı olarak zihin yönelimliliği kavramında, annenin çocuğunun kimi ihtiyaçlarını gidermesi konusundaki hassasiyeti ve davranışından ziyade, çocuğun özellikle serbest oyun zamanlarında ve keşif anlarında annenin gözlemlediği zihinsel temsillere olan duyarlılığı ön plandadır. Meins, Fernyhough, Fradley ve Tuckey (2001)'e göre zihin yönelimliliğine sahip olan anneler çocuğun bu özel keşif anlarında dikkatlerini takip ederler, çocuğun o an oyuna ne kadar ilgisi olduğunun farkındadırlar. Bir objeden diğerine geçiş yaptığında anne bunu

farkeder ve buna uygun olarak yansıtmalar yapar. Zihin yönelimliliğinden bahsedilirken özellikle de bu sözel yansıtmalar üzerinde durulmuştur (Meins vd., 2001). Anneden çocuğa yöneltilen sözel yorum ve yansıtmaların tutarlı olması, çocuğun düşünce ve duygularını ne kadar içselleştirdiğini ve aynı zamanda da çocuğun zihinsel dünyasını tutarlı ve hassasiyetle ortaya koyup koyamadığını göstermektedir.

Annenin zihin yönelimliliği kavramı ile asıl anlatılmak istenen şey, annenin çocuğunun zihinsel temsillerine odaklanabilme ve buna bağlı olarak yansıtma yapabilme, ihtiyaçlarını bu temsillere bağlı olarak tutarlı ve doğru bir şekilde karşılama ve cevap verebilmedir (Meins, Fernyhough, Rosnay, Arnott, Leekam ve Turner, 2012). Bu kavram ile annenin çocuğunun zihinsel durumu üzerindeki farkındalığı ve ilgisi konusuna odaklanılmaktadır.

Meins ve diğerleri (2001), zihin yönelimliliği kavramının operasyonel tanımını yapmak amacıyla geliştirdikleri bir yöntemde, anne-bebek ikilisini serbest oyun sırasında gözlemlemişlerdir. Bu yöntem ile, annenin serbest oyun sırasında bebeğinin zihinsel durumlarına atıfta bulunma eğilimine dikkat edilmiştir. Zihin yönelimliliği annenin yaptığı zihinsel atıflara göre belirlenmiştir. Bebeğin bilişsel süreçleri (hafıza, dikkat, karar verme, hatırlama) ve duygusal tepkileri (mutluluk, kızgınlık, şaşkınlık, heyecan) ile ilgili atıflar zihinsel atıf kategorisinde yer almaktadır (Meins vd., 2001). Bilişsel ve duygusal durumların takibinin yanısıra annenin bebek ile bir diyalog halinde olması, çıkardığı sesleri aynalaması da zihinsel durum dili ve zihinsel atıf olarak değerlendirilmiştir. Gözlem sırasında zihin yönelimliliğini değerlendirmek amacıyla bu atıflar "uygun" veya "uygun değil" şeklinde sınıflandırılmıştır. Çocuğunun zihinsel durumlarına uygun ve tutarlı şekilde yorumlarda bulunmak, annenin çocuklarını fiziksel ihtiyaçlarını karşılamaktan da öte; çocuğunu bağımsız, farklı ve aktif zihinsel dünyaya sahip olan bir varlık olarak kabul ettiğini gösterir. Anne-bebek etkileşiminde tutarsız ve uyumsuz zihinsel atıflar düşük zihin yönelimliliğini ifade ederken, yaşamın ilk yıllarında gözlenen etkileşim sırasında daha çok tutarlı ve uyumlu zihinsel atıfta bulunan ebeveynler yüksek zihin yönelimliliğini ifade etmektedir (Meins vd., 2001).

Ebeveyn duyarlılığı üzerine yapılan araştırmaların çoğu, çocukların sosyal, duygusal işlevlerinin gelişimindeki önemine odaklanmıştır. Ebeveyn duyarlılığının bilişsel yönü alanyazında daha yenilerde yer almaktadır.

Bilişsel duyarlılık, bireyin ortak bir amaç doğrultusunda çalışırken partnerinin bilgi ve yeteneklerini ne ölçüde dikkate aldığını tanımlar. Aralarındaki yeterlilik farklılıklarından bağımsız olarak partneri için anlamlı şekilde materyal sunmayı içerir. Annelerin bebeklerinin davranışlarına; düşünceler, arzular ve niyetler gibi zihinsel durumlara sözlü referansla uygun şekilde yorum yaptıkları takdirde, zihin yönelimliliği sergilediği söylenir. Bu durum, psikolojik genel durum diline maruz kalmaktan farklı bir şey ifade etmektedir. Lundy (2013)'ye göre ise zihin yönelimliliği (mind-mindedness), anne-baba-çocuk etkileşimleri sırasında bebeğinin zihinsel süreçlerine uygun yorum yapma eğilimidir.

Alanyazında bu kavram üzerine yapılmış birçok araştırmaya rastlanmaktadır. Örneğin bir çalışmada, anneleri daha yüksek düzeyde duyarlı tepki gösteren çocukların yürütücü işlevleri ve daha iyi dil ve okuryazarlık becerileri olduğu görülmüştür (Prime, 2014). Başka bir çalışmada, annenin 6 aydaki zihin yönelimliliği ile çocukların 45. ve 48. aylardaki bir dizi zihin kuramı görevindeki performansı arasında güçlü pozitif korelasyonlar elde edilmiştir (Meins, Fernyhough, Wainwright, Fradley, Tuckey ve 2003). Çocukların zihinsel süreçlerine uyum sağlayan ebeveynlerin, bu süreçlere duyarlı etkileşimlerle girme olasılıkları daha yüksektir (Lundy, 2013). Zihin yönelimliliği aslında ebeveyn duyarlılığı için bir önkoşul olarak düşünülmektedir. Alanyazına göre, bebeklerin zihin yönelimliğini ebeveynlerinden ayrı olarak ele alınmamaktadır. Aralarında bir etkileşim söz konusudur. Annelerin zihin yönelimliği yüksek ise, bebeklerin devam eden zihinsel süreçlerine daha fazla uyum sağlayabilirler (Lundy, 2013).

Bir başka çalışmada anneleri tarafından zihinsel niteliklerine atıfta bulunularak tanımlanan çocukların zihin kuramı performansı daha yüksek rapor edilmiştir (Meins, Fernyhough, Wainwright, Gupta, Fradley, ve Tuckey, 2002). Bebeklerin davranışları ile annelerin zihinle ilgili yorumları arasındaki bu olumsallık ve zamansal yakınlığın, davranış ve ona eşlik eden zihinsel durumlar arasındaki bağlantıyı daha şeffaf hale getirdiği öne sürülmüştür. Bu görüşe göre bebeklerin zihinsel durumlarını uygun şekilde

yansıtan zihinsel durum diline maruz kalmak zihin kuramı gelişimini kolaylaştırır (Meins vd., 2002).

Arnott ve Meins (2008)'in 25 çift ve 3 bekar anne ile gerçekleştirdikleri boylamsal bir çalışmada anne ve babaların doğmamış çocuklarına dair temsilleri ile doğumdan sonraki süreçte ebeveyn-çocuk etkileşimi arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Bu çalışmada anne ve baba adaylarına bebek bekleme sürecinin son üç aylık periyodunda "Bebeğiniz altı aylık olduğunda nasıl olacağını düşünüyorsunuz?" sorusu sorulmuştur. Anne ve baba adaylarının sorulara verdiği yanıtlar dört kategoriye ayrılmıştır: Zihinsel, davranışsal, fiziksel ve genel olmak üzere. Bu cevaplar sonucunda zihinsel atıfların tüm atıflar içerisindeki oranı hesaplanılmıştır ve bu yol ile anne ve babaların doğum öncesindeki süreçte zihin yönelimliliği belirlenmiştir. Çalışmanın ikinci kısmında bebekler 6 aylık iken anne ve baba ile etkileşim halindeyken incelenmiştir. Tüm bu gözlemler sonucunda zihinsel durumlarına uygun atıflar yapıp yapmadıkları "uygun" ve "uygun değil" şeklinde sınıflandırılmıştır. Doğum öncesi dönemde bebeklerinin zihin durumlarıyla ilgili atıfta bulunan ebeveynlerin bebekleri altı aylık olduğunda da etkileşim sırasında daha çok zihinsel durum dili kullandıkları göze çarpmıştır. Arnott ve Meins (2008)'e göre bu araştırma sonucu, zihin yönelimliliği ile ebeveynlerin doğacak çocuklarına dair zihinsel temsilleri arasında gözlenen bu ilişkinin zihin yönelimliliğin bireyin içsel bir özelliği olabileceğini göstermektedir.

3.5 Ebeveyn yetkinliği

Yetkinlik (Bandura, 1982) kişinin belirli bir alanda kendi hakkındaki performans yargısı olarak tanımlanmaktadır. Bandura (1982)'ya göre yetkinlik başarının en önemli belirleyicilerindendir. Çünkü yetkinlik, kişinin yalnızca o görevin gerektirdiklerine karşı adanmışlığı ile ilgili değildir. Aynı zamanda zor durumlara karşı başa çıkma becerilerini de etkiler.

Bandura (1982)'ya göre yetkinlik inancının gelişimine katkıda bulunan dört ana bileşen vardır. Bu ana bileşenlerden en güçlü olanı bireyin deneyimlediği başarı öyküleridir. Kişinin daha önceki başarı deneyimleri yetkinlik inancını artırırken, sıklıkla deneyimlediği başarısız yaşantılar yetkinlik inancını azaltır (Bandura, 1982). Yetkinlik inancının gelişimini ve seviyesini etkileyen bir diğer önemli unsur ise dolaylı

yaşantılardır. Dolaylı yaşantılarla, yani bir başkasının başarı deneyimi gözlemleyerek de yetkinlik inancı gelişebilir. Bu şekilde başarı deneyimi gözlemleyerek öğrenilir ve bu da kişinin yetkinlik inancını olumlu yönde etkiler. Bunu yanısıra, kişinin kendi duygusal uyarılma seviyesi de yetkinlik inancının düzeyini etkiler. Kişinin stres veya kaygı uyandıracak yaşam deneyimleri performansında değişime sebep olabilir ve bu deneyim de kişiden kişiye farklılık gösterir. Son olarak ise, sözel iknadan söz edilmektedir. Buna göre, kişinin deneyimleri başkaları tarafından onay alırsa ve desteklenirse yetkinlik inançlarında artış gözlenir, onay almadıkları veya desteklenmedikleri durumda yetkinlik inançları azalır (Bandura, 1982).

Yetkinlik teorisinin temel çıkış noktası, bir bireyin herhangi bir eylemi başarılı bir şekilde gerçekleştirme kabiliyetine yönelik inancıdır (Coleman ve Karraker, 1997). Yetkinlik inancı bireyin ne düşündüğünü ve hissettiğini etkileyerek o bireyin hareketlerini belirler. Dolayısıyla belirli bir davranışı gerçekleştirmek üzere olan bir bireyin temel motivasyon kaynaklarından biri olarak kabul edilmektedir (Schwarzer, 1992).

Ebeveyn yetkinliği kavramı alanyazında oldukça yenilerde karşımıza çıkan ve birçok farklı şekilde ifade edilen bir kavramdır. İlk olarak, Bandura (1977)'nın Sosyal Bilişsel Öğrenme kuramından ortaya çıkan yetkinlik kavramı ebeveynlik kavramıyla harmanlanmıştır. Teti (1991), ebeveyn yetkinliğini anne ve babanın ebeveynlik rolünde başarılı olma durumuna olan inançları olarak tanımlamıştır. Hess, Teti ve Gardner (2004) ise ebeveyn yetkinliğini anne ve babanın ebeveynliğe dair sorumluluklarını uygun bir şekilde yerine getirmeye dair yargıları ve inançları olarak tanımlamışlardır.

Çocuğun sosyobilişsel gelişimini araştırma konusu edinmiş pek çok araştırma ebeveynlik yetkinliğinin öneminden bahsetmiştir (Karakuş Gül, 2019; Coleman ve Karraker, 2000; Hess, Teti ve Hussey-Gardner, 2004).

Ebeveyn yetkinliğini konu edinen birçok çalışma bu kavramın sosyoduygusal başka bir değişken ile ilişkisini incelemiştir. Bu çalışmalardan birinde daha fazla evlilik memnuniyeti olan annelerin daha yüksek ebeveyn yetkinliği düzeyine sahip olduğu görünmüştür (Sevigny ve Loutzenhiser, 2009). Aynı araştırmacıların 2010 yılında ortaya koyduğu çalışmanın sonucu daha yüksek sosyoekonomik düzeye ve eğitim düzeyinine sahip olan annelerin daha yüksek düzeyde ebeveyn yetkinliğine sahip olduğunu

göstermektedir (Sevingy ve Loutzenhiser, 2010). Cinsiyet açısından değerlendirildiğinde bu çalışma, erkek çocuğuna sahip olan annelerin kız çocuğuna sahip olan annelere göre daha düşük düzeyde ebeveyn yetkinliğine sahip olduğunu göstermektedir.

Bir başka çalışmada, çocuk mizacı ve ebeveyn yetkinliği arasındaki ilişki incelenmiştir. Bebekler ve küçük çocuklar ile yapılan bu çalışmada zor mizaçlı çocuklara sahip olan annelerin daha düşük ebeveyn yetkinliğine sahip oldukları ortaya konulmuştur (Leerkes ve Crockenburg, 2002). Ebeveyn yetkinliği aynı zamanda ebeveyn davranışlarının da güçlü bir belirleyicisi olarak bilinmektedir (Coleman ve Karraker, 2000). 145 anne çocuk çiftinin katıldığı bu çalışmada daha fazla sosyal davranış raporlanan çocukların annelerinin daha yüksek ebeveyn yetkinliğine sahip olduğu ortaya çıkmıştır (Coleman ve Karraker, 2000). Bu ilişkiyi inceleyen başka bir çalışma (Hill ve Bush, 2001) daha yüksek ebeveyn yetkinlik düzeyine sahip olan annelerin, daha düşük düzeyde ebeveyn yetkinliğine sahip olan annelere göre daha düşük seviyede problemli çocuk davranışı bildirmişlerdir. Ebeveyn yetkinliğinin çocuğun akademik başarısı ile de ilişkili olabileceği bilgisinden yola çıkarak yürütülen bir çalışmada yüksek düzeyde ebeveyn yetkinliğine sahip olan ebeveynlerin çocuklarının daha yüksekokul notlarına ve genel akademik başarısının daha yüksek olduğunu göstermiştir (Ardelt ve Eccless, 2001). Aynı zamanda, daha yüksek ebeveyn yetkinliği bildiren ebeveynlerin, çocuklarının gelişiminde daha fazla yer aldıkları ve bunun sonucu olarak da ergenlik döneminde çocuklarının daha fazla akademik başarı elde edildiği bildirilmiştir (Shumow ve Lomax, 2002). 2000 yılında Coleman ve Karraker tarafından ortaya koyulan bir araştırmada daha düşük ebeveyn yetkinlik inancının ebeveyn rolündeki umutsuzluk duygularıyla ilişkili olduğu öne sürülmüştür. Alanyazın ayrıca ebeveyn sıcaklığı ile çocuk sonuçları arasındaki ilişkide ebeveyn yetkinliğinin aracı rolünü vurgulamaktadır (Haan, Prinzie ve Dekovic, 2009; Taylor, Robins ve Widaman, 2015). Ebeveyn yetkinliğinin daha yüksek düzeyde sıcaklık ve daha düşük düzeyde aşırı tepkisellik ile ilişkili olduğu ortaya konulmuştur (Haan vd., 2009). Benzer şekilde, Taylor ve diğerleri (2015) ebeveyn yetkinliğinin, algılanan ebeveyn sıcaklığı, aşırı tepkiselliği ve psikolojik kontrolü arasındaki ilişkiye aracılık ettiğini ortaya koymuştur (Taylor vd., 2015). Alanyazın incelemeleri sonucu (Guajorda, Snyder ve Peterson, 2008), kız çocuklarının zihin kuramı becerisi ile ebeveyn sıcaklığı arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu sonuçlar ebeveyn sıcaklığı

ile ilişkisi olduğu zaten bilinen ebeveyn yetkinliği ve zihin kuramı kavramlarının aralarında doğrudan bir ilişkisi olup olmadığı sorusunu doğurmaktadır.

Zihin kuramı ile ebeveyn yetkinliği arasındaki ilişki alanyazında açıkça görülmese de ebeveyn disiplini, sıcaklık, zihinsel durum konuşması, ebeveynlik stilleri ve ebeveynlikteki farkındalık gibi kavramların zihin kuramı gelişimine katkıda bulunduğu açıkça ifade edilmektedir (Haan, Prinzie ve Dekovic, 2009; Taylor, Robins ve Widaman, 2015). Bu bulgular, çocukların sosyal-bilişsel gelişimi üzerinde ebeveyn etkisinin önemini vurgulamaktadır. Alanyazında ebeveyn yetkinliğinin birçok önemli kavramla ilişkisine bakılsa da zihin kuramı gibi sosyobilişsel başka bir değişkenle ilişkisine bakılmadığı, genellikle sosyal, duygusal, eğitim gelişimi açısından incelendiği görünmektedir. Sosyoduygusal bir değişkeni başka bir sosyobilişsel bir kavram ile ilişkisini incelemenin alanyazına önemli bir katkısı olacağı düşünülmektedir.

Çocuklar zihin kuramı becerisi ile değil, onları geliştirme potansiyeli ile doğarlar. Bu potansiyelin ortaya çıkması genetik ve çevresel faktörlerin etkileşimiyle gerçekleşir. Zihin kuramı gibi sosyobilişsel bir kavramın ardındaki çevresel faktörlerden biri çocuğun birinci sosyalleşme basamağı olan birincil bakım veren ile yaşanan deneyim olabilir. Alanyazın ışığında zihin kuramı ve zihin yönelimliliği arasındaki pozitif ilişki bilinmektedir.

Mevcut çalışmada bir annenin yetkinliğine olan inancının erken çocukluk dönemindeki çocukların zihin kuramı becerisi ile ilişkisinde bir ebeveyn davranışı olarak kabul edilen zihin yönelimliliğinin aracı rolünün incelenmesi planlanmaktadır.

4. YÖNTEM

Yöntem bölümünde; araştırmanın modeli, örneklemi, veri toplama araçları ve işlem bölümlerine yer verilmiştir.

4.1 Araştırma Modeli

Bu çalışmada deneysel olmayan ilişkisel tarama modeli kullanılmış olup hiyerarşik regresyon ile test edilmiştir. Ebeveyn yetkinliği yordayıcı değişken olup, okul öncesi dönem çocuklarının zihin kuramı becerisi yordanan, annenin zihin yönelimliliği ise aracı değişkendir.

4.2 Evren ve Örneklem

Bu çalışmanın örneklemini 31 anne ve 31 4-6 yaş arası okul öncesi çocukları (17 erkek/ 15 kız) oluşturmuştur. Çalışma, iki oturumdan oluşmaktadır. Katılımcı annelerden 3 tanesinin çeşitli sebeplerden ikinci oturuma katılamaması (n=3) ve 3 katılımcı ile gerçekleştirilen ikinci oturumda yaşanan teknik aksaklıklar sebebiyle (n=3) verileri analize dahil edilmemiştir. Her iki oturumu da tamamlayan ve kayıt videolarında sorun yaşanmayan 4-6 yaş arasındaki 26 çocuk ve 26 annenin verileri analize dahil edilmiştir. Araştırmaya katılan çocukların %46,7'si kız, %53,3'ü erkektir. Çalışmaya katılan çocukların %43,3'ü 4, %36,7'si 5 ve %16,7'si 6 yaşındadır (*Ort* = 4,72, *S.S* = ,75, *min* = 4, *maks* = 6). Çocukların aylarına bakıldığında en küçük çocuk 44, en büyük çocuk 78 aylıktır (*Ort* = 57,86, *S.S* = 9,368). Çocukların demografik özelliklerinin benzer olabilmesi için benzer anaokullarından veri toplanmıştır. Aynı zamanda bilişsel özelliklerin dengelenmesi ve kontrol edilebilmesi adına orta ve üst sosyoekonomik seviyedeki ailelerin çocukları olması önemli görülmüştür. Çalışmanın ikinci oturumunun başında annelerden bilgilendirilmiş onam formu (Ek-1) ve demografik bilgi formu (Ek-2) doldurulması istenmiştir.

4.3 Veri Toplama Araçları

4.3.1 Zihin kuramı test bataryası

Wellman ve Liu tarafından (2004) yılında geliştirilmiş olan bu görevin Selçuk, Brink, Ekerim ve Wellman tarafından 2018 yılında Türkiye'de yapılan bir çalışmada Türkçe'ye çevrilmiş versiyonu kullanılmıştır (Ek-3).

Batarya, hikayeli ve resimli 5 görevden oluşmaktadır. Görevler sırasıyla, farklı arzular, farklı inançlar, bilgi erişimi, yanlış inanç ve gizli duygudur. Bu çalışmada bataryada kullanılan görsel uyaran seti PowerPoint sunusu halinde katılımcılara bilgisayar üzerinden gösterilmiştir.

Alt boyutlarının ilki olan farklı arzularda çocuk, iki kişinin (çocuk ve oyuncak bebek) aynı nesne hakkında farklı arzuları olduğuna karar verir: Örneğin, biri havuç sever, diğeri sevmez. Farklı inançlar alt görevinde çocuk, iki kişinin aynı nesne hakkında farklı inançlara sahip olduğuna karar verir: Örneğin, biri çalıların arasında bir top olduğunu düşünürken ve diğerinin garajda olup olmadığına karar verir. Bilgi erişimi alt görevinde çocuk, kutunun içini daha önce görmemiş başka bir kişinin kabın içindekiler hakkındaki bilgisini ya da bilgisizliğini bilemez. Çocuk kabın içinde ne olduğunu bildiğinde ise bu durum değişebilir: Örneğin, çocuk kutunun içinde oyuncak bir köpek saklandığını bilir, ancak çocuk başka birinin bilgisini ya da bilgisizliğini yargılar. Yanlış inanç alt görevinde çocuk, başka bir kişinin özel bir kapta ne olduğuna ilişkin yanlış inancını, içinde ne olduğunu bildiğinde yargılar: Örneğin, çocuk bir pastel boya kutusunun içinde kalem olduğunu bilir ama içini daha önce hiç görmemiş bir kişinin kutunun içinde ne olduğunu bildiğini düşünür. Son alt görev olan gizli duygu alt görevinde çocuk, bir kişinin bir duyguyu hissedebildiğini ancak farklı bir duygu sergileyebildiğini yargılar: Örneğin, karakter üzgün hisseder ama yüzünde mutlu görünebilir.

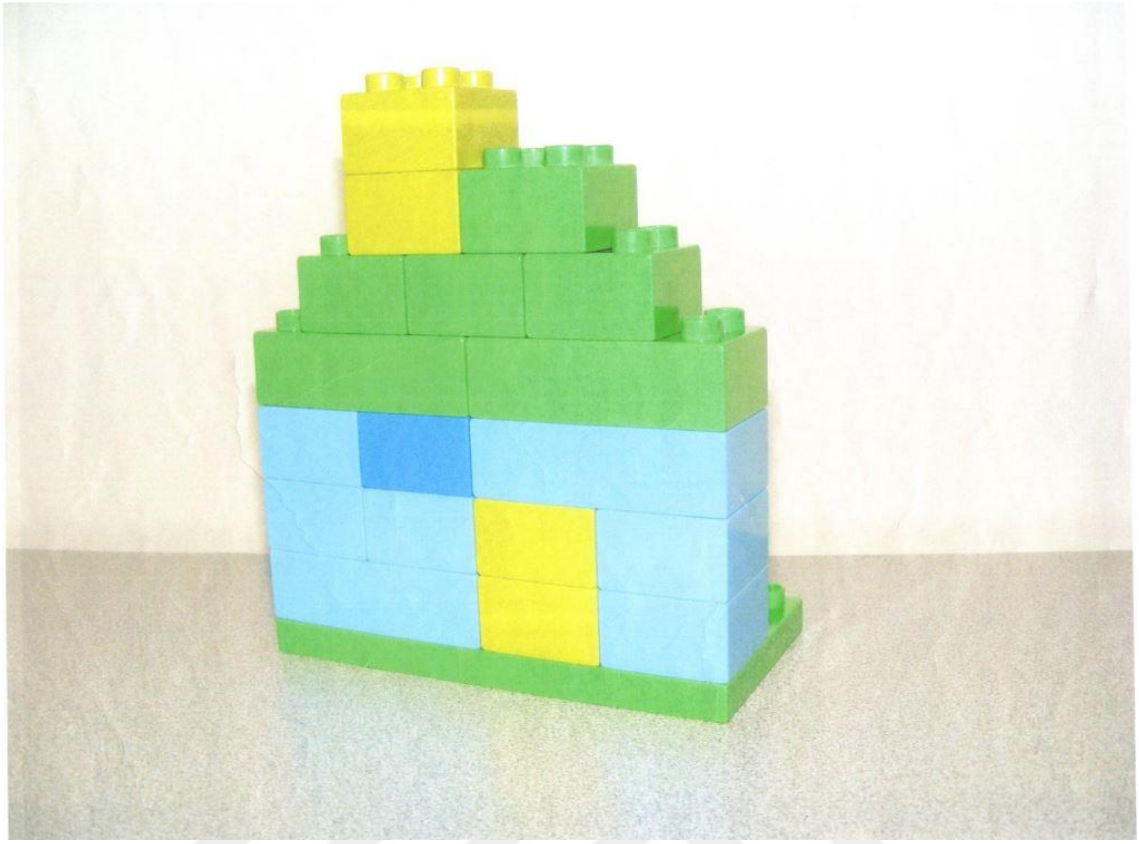
Kullanım izni adaptasyon çalışması yapan yazarlardan e-posta yoluyla alınmıştır. Tüm alt görevlerde hem hedef sorular hem de kontrol sorular bulunmaktadır. Doğru yanıtlar "1" yanlış yanıtlar "0" puan olarak değerlendirilmektedir. Toplam puan 0-5 arasındadır.

4.3.2 Zihin yönelimliliği görevi

Zihin yönelimliliği görevi (Ek-4), Prime, Perlman, Tackett ve Jenkins (2014) tarafından geliştirilmiştir. Bu görevde, anne ve çocuk lego parçaları önlerinde olacak şekilde yan yana oturtulur. Her iki kişinin de (anne ve çocuk) yüzleri, üst vücutları ve elleri videoda görünecek şekilde oturmasına dikkat edilir, böylece kodlayıcının çocukların her zaman

ne yaptığını anlaması mümkün olur. Anne-çocuk ikilisine "*İşte bazı lego parçaları ve ikinizin birlikte yapmasını istediğim tasarımın resmi burada. Bunun inşa edilmesinin gerçekten zor olduğunu bilmenizi isterim. Öyleyse, ikinizin birlikte tasarımın ne kadarını oluşturabileceğinizi görelim*." şeklinde bir yönerge verilmiştir. Annenin ve çocuğun dokunabileceği lego parçaları ayrıdır. Çocuğun ve annenin dokunabileceği parçalar önlerine ayrı ayrı konulmuştur. Yönerge verildikten sonra annenin izni dahilinde kamera 5 dakikalığına anne ve çocuğu kaydetmiştir. Anne ve çocuğa verilen yönerge aşağıdaki gibidir:

"*İşte bazı lego parçaları ve ikinizin birlikte yapmasını istediğim tasarımın resmi burada. Bunun inşa edilmesinin gerçekten zor olduğunu bilmenizi isterim. Öyleyse, ikinizin birlikte bu tasarımın ne kadarını oluşturabileceğinizi görelim. Tasarımı oluşturmak için sadece 5 dakikanızın olacağını bilmeniz önemlidir. Uymanızı istediğim bir kural var.*" Çocuğa şöyle hitap edilir: "*Sadece açık yeşil ve açık mavi parçalara dokunabilirsin*." Anneye şöyle hitap edilir: "*Yalnızca koyu yeşil ve lacivert parçalara dokunabilirsin*." Çocuğun ve annenin dokunabileceği parçalar önlerine ayrı ayrı konulmuştur. Anne ve çocuğun üsse dokunmasına izin verilmiştir (görseldeki resim).

Şekil 2. Zihin Yönelimliliği Görev Görseli

Ve tekrar teyit etmek amacıyla çocuğa "*Hangi parçalara dokunmana izin verildiğini bana gösterebilir misin?*" diye sorulmuştur ve çocuğun açık yeşil ve açık mavi legoları, annenin de koyu mavi ve koyu yeşil legoları gösterdiğinden emin olunmultur. İlk tekrarda tam anlaşılmadıysa, bir kez daha gösterilmiştir. Modelin resmi anne ve çocuk arasındaki yere/masaya konulmuştur. Anne ve çocuğun 5 dakika dolmadan tasarımı bitirdiği durumda "*Harika! İşte başka bir resim. Bunu aynı kuralı kullanarak tekrar yapabilir misin? Sen (çocukla konuşurken) açık yeşil ve açık maviye dokunabilirsiniz. Siz (anneye hitap ederek) koyu yeşil ve lacivertlere dokunabilirsiniz.*" Şeklinde yeni bir yönerge verilmiştir. 5 dakikanın sonunda "*Teşekkürler! Bu harikaydı!"* diyerek oturum sonlandırılmıştır.

Görev sonrasında anne-çocuk etkileşimi, 11 maddeden oluşan bir değerlendirme formu üzerinden Zihin Okuma, Karşılıklılık Oluşturma ve İletişimsel Netlik alt boyutları yanı sıra yanıt verebilirlik, proaktiflik ve dil desteği bakımından kodlanmıştır. Kodlama, araştırma yürütücüsü tarafından bağımsız bir şekilde kodlanmıştır. Bu eğitim ve de

görevin kullanım izni için görevi geliştiren araştırmacı ile iletişime geçilmiş ve çevrimiçi eğitim için gerekli platforma kayıt olunmuştur. Kodlayıcıdan gözlem süresi boyunca not almaması ve kodlama yaparken her davranışı 5'li Likert [1 ('Hiç doğru değil'), 5 ('Çok doğru')] hızlı bir şekilde derecelendirmesi gerekir. Bu ölçeği puanlamak, yaklaşık 5 dakika sürmüştür. Bu ölçekte daha yüksek bir puan, daha yüksek bilişsel duyarlılık becerilerini temsil etmektedir.

4.3.3 Ebeveyn yetkinliği ölçeği

Bu araştırmada annelerin bakım verme yeterliklerine ilişkin inançları, Ebeveynlik Stres İndeksi'nin (Abidin, 1997) 11 maddelik Yetersizlik Duygusu alt ölçeği ile ölçülmüştür. Bu araştırmada kullanılacak olan bu ölçeğin Türkçe adaptasyonu Çorapçı, Benveniste ve Bilge (2018) tarafından yapılmıştır (Ek-5). Önek maddeleri şunları içerir: "*Anne/baba olmak düşündüğümden daha zormuş, Yardımsız karar vermekte zorluk çekiyorum, Bu kadar sorunla karşılaşmayı beklemiyordum.*" Anneler tüm maddeleri 6'li Likert ölçeğinde derecelendirmiştir. (1 = hiç katılmıyorum ila 6 = tamamen katılıyorum). Bu ölçekte daha yüksek puan, daha düşük yeterlilik duygusuna işaret etmektedir. Bu sebeple yorumlama kolaylığı açısından toplam ebeveyn yetkinlik puanı tersine çevrilmiştir. Adaptasyon çalışması bu alt ölçeğin Cronbach alfa değerini 0,71 olarak raporlamıştır.

4.4 Verilerin Çözümlenmesi ve Yorumlanması

4.4.1 İşlem

Araştırmaya Maltepe Üniversitesi Etik Kurul'dan alınan izinlere müteakiben başlanmıştır. Katılımcılar, 4-6 yaş aralığında İstanbul'un çeşitli ilçelerinin (Maltepe, Pendik, Ümraniye) ve çevre illerde anaokullarında öğrenim gören çocuklar ve annelerinden oluşmuştur. Araştırma kapsamında potansiyel gönüllü katılımcılara ulaşabilmek amacıyla, anaokullarının idari elemanlarından alınan izinlere müteakip, ailelere okul aracılığıyla bilgilendirilmiş onam formları ulaştırılmıştır.

Araştırmaya katılmaya onay veren ailelerin imzalı bilgilendirilmiş onam formlarını okul idaresine teslim etmesi üzerine, ailelerin tercihlerine göre paylaştıkları e-posta adresi veya telefon üzerinden iletişime geçilmiştir. Çalışmanın öncesinde aileler ve çocuklarla tanışılmış, her oturum için oturumda ne yapılacağına dair çalışma yönergesi aktarılmıştır.

Yanıtların kodlanabilmesi ve transkripsiyon işlemleri için çalışmanın kayıt altına alınacağı bilgisi aileye verilmiş ve onayları alındıktan sonra oturumlar başlatılmıştır. Çalışma, annelerin, okul idaresinin ve araştırma yürütücüsü Leyla Karaalioğlu'nun uygunluğuna göre mutabık kalınan gün ve saatlerde gerçekleştirilmek üzere anaokullarının ayrı ve sessiz bir odasında iki oturum şeklinde, yüz yüze gerçekleştirilmiştir. İkinci oturum, anaokulunun takvimine uygun bir şekilde oturumlar arasındaki süre bir ayı aşmayacak şekilde tamamlanmıştır.

Çalışma iki oturumdan oluşmaktadır. Birinci oturum çocuk ile birebir, anne ve okulun izni müteakiben okulda gerçekleştirilmiştir. Bu oturumun yaklaşık 10 dakika sürmüştür. Bu oturumda çocuğa bilgisayar ekranında gösterilen resimler üzerinden çeşitli gündelik durumlarda kişilerin deneyimlediği duygular, düşünceler ve sahip olduğu bilgiler (örn. doğum günü yaklaşan bir çocuğun kendisine istediği oyuncağın alınmasını beklemesi) üzerinden bir aktivite olan "Zihin Kuramı Test Bataryası" uygulanmıştır. İkinci oturumda ise anne ve çocukla birlikte, onlara uygun bir gün ve saatte yine okulda gerçekleştirilmiştir ve toplamda 5 dakika sürmüştür. Bu oturumda, anne ve çocuktan onlara verilen bir modele bakarak anne ve çocuk arasındaki etkileşimi ölçmek amacıyla bir puzzle yapmaları istenmiştir.

Araştırma, katılımcıların bireysel katılımı ile yürütülmüş olup veri toplama sürecinde araştırma yürütücüsü Leyla Karaalioğlu görev almıştır. Veri toplama süreci, etik onayı müteakiben 15.06.2023 – 15.10.2023 tarihleri arasında yaklaşık 4 ay sürmüştür.

5. BULGULAR VE TARTIŞMA

5.1 Bulgular

Bulgular bölümünde araştırmanın değişkenlerine ait betimsel analiz sonuçlarına, korelasyon ve regresyon analizi sonuçlarına yer verilmiştir.

5.2 Verilerin Analizi

Bu çalışmada verilerin analizi için IBM SPSS 26 İstatistik programı kullanılmıştır. İlk olarak sosyo-demografik özelliklerin betimsel analizleri, ardından zihin kuramı test bataryası, zihin yönelimliliği görevi, ebeveyn yetkinlik ölçeğine verilen yanıtların betimsel analizleri yüzde, frekans, ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Zihin Kuramı becerisi ve alt boyutları, zihin yönelimliliği görevi alt boyutları, ebeveyn yetkinliği arasındaki ilişkiye bakmak adına Pearson korelasyon analizi kullanılmıştır. Yordayıcı değişkenlerin yordanan değişkene etkisini yaş kontrolünde incelemek adına hiyerarşik regresyon analizi kullanılmıştır.

5.3 Transkripsiyon/Kodlama

Çalışmanın ilk oturumunda Zihin Kuramı Ölçeği uygulanmıştır. Zihin Kuramı Ölçeği'nde tüm alt görevlerde hem hedef sorular hem de kontrol sorular bulunmaktadır. Doğru yanıtlar "1" yanlış yanıtlar "0" puan olarak değerlendirilmektedir. Toplam puan 0-5 arasındadır. İkinci oturumda ise Zihin Yönelimliliği Görevi uygulanmıştır. Görev sonrasında anne-çocuk etkileşimi, 11 maddeden oluşan bir değerlendirme formu üzerinden Zihin Okuma, Karşılıklılık Oluşturma ve İletişimsel Netlik alt boyutları yanı sıra yanıt verebilirlik, proaktiflik ve dil desteği bakımından kodlanmıştır. Kodlama, araştırma yürütücüsü tarafından bağımsız bir şekilde kodlanmıştır. Kodlama için araştırmanın yürütücüsü eğitim almıştır. Bu eğitim ve de görevin kullanım izni için görevi geliştiren araştırmacı ile iletişime geçilmiş ve çevrimiçi eğitim için gerekli platforma kayıt olunmuştur. Kodlayıcıdan gözlem süresi boyunca not almaması ve kodlama yaparken her davranışı 5'li Likert [1 ('Hiç doğru değil'), 5 ('Çok doğru')] hızlı bir şekilde derecelendirmesi gerekmektedir. Bu ölçeği puanlamak, yaklaşık 5 dakika sürmüştür. Yapılan güvenirlilik analiz sonuçlarına bakıldığında Zihin Kuramı Ölçeği'nde Cronbach

Alfa değeri .96, Zihin Yönelimliliği Görevi'nde Cronbach Alfa değeri .90 olarak ve son olarak Ebeveyn Yetkinlik Ölçeği'nde Cronbach Alfa değeri .49 olarak bulunmuştur.

5.4 Sosyo-Demografik Özelliklerin Betimsel Değerlendirilmesi

Araştırmaya katılan çocukların %46,7'si kız, %53,3'ü erkektir. Çalışmaya katılan çocukların %43,3'ü 4, %36,7'si 5 ve %16,7'si 6 yaşındadır (*Ort* = 4,72, *S.S* = ,75, *min* = 4, *maks* = 6). Çocukların aylarına bakıldığında en küçük çocuk 44, en büyük çocuk 78 aylıktır (*Ort* = 57,86, *S.S* = 9,368). Katılan çocukların neredeyse yarısı 4 yaşında olduğu için analizler ay bazında yapılmıştır. Doğum zamanlarına bakıldığında; çocukların %73,3'ü 37. hafta ve sonrasında, %13,3'ü 34-36. hafta arasında, %10'u 34. hafta veya öncesinde doğmuştur.

Çalışmaya katılan çocukların %38,5'i tek çocuk, %42,3'ü ikinci çocuk, 19,2'si üçüncü veya dördüncü çocuktur (Tablo 1).

Tablo 1. Demografik Bilgilerin Frekans ve Yüzde Değerleri

		n (*N=29*)	%
Cinsiyet			
	Kız	13	46,7
	Erkek	16	53,3
Yaş			
	4	13	43,3
	5	11	36,7
	6	5	16,7
Doğum Haftası			
	37. hafta ve sonrası	22	73,3
	37. haftadan önce	7	23,3
Kardeş Sırası			
	Tek Çocuk	10	38,5
	İkinci çocuk	11	42,3
	Üçüncü veya dördüncü çocuk	5	19,2

Anne-babalara dair özelliklere bakıldığında; annelerin %76,6 oranında Türk olduğu, %10'unun ile Laz veya Arnavut kökenli olduğu görülmektedir. %13,3'ü etnik kökenini belirtmemiştir. Annelerin eğitim seviyesine bakıldığında %13,4'ünün ilkokul veya ortaokul mezunu, %16,7'sinin lise mezunu, %10'unun yüksekokul mezunu, %56,7'sinin lisans/yüksek lisans veya doktora derecesinin olduğu görülmektedir. Babaların eğitim seviyesine bakıldığında %13,3'ünün ilkokul veya ortaokul mezunu, %16,7'sinin lise mezunu, %10'unun yüksekokul mezunu, %53.3'ünün lisans/yüksek lisans veya doktora derecesinin olduğu görülmektedir. Annelerin çalışma durumlarına bakıldığında; tam zamanlı çalışan anneler %36,7 oranındadır. Yarı zamanlı çalışan anneler ise 6,7 oranındadır. Evde çocuk bakan anne oranı ise %53.3 oranındadır. Babanın çalışma durumuna bakıldığında; tam zamanlı çalışan babalar %80 oranındadır. Yarı zamanlı çalışan baba oranı %3.3, emekli veya serbest meslek oranı ise %13,4'tür. Ailelerin toplam aylık gelirlerine bakıldığında ise; %73,3'ünün aylık geliri 20 bin lira ve üzerindedir. %20'nin geliri 11-20 bin lira ve %3,3'ün geliri ise 8,5-10 bin lira arasındadır. Sonuçlara göre; çalışmaya katılan çocukların büyük bir çoğunluğu orta ve üst sosyo-ekonomik seviyedeki ailelerin çocuklarıdır (Tablo 2).

Tablo 2. Anne-Baba Bilgileri Frekans ve Yüzde Analiz Tablosu

		n (*N=30*)	%
Aile Etnik Kökeni			
	Türk	23	76,7
	Diğer	7	10
Anne Eğitim Seviyesi			
	Uzmanlık Derecesi	3	10
	Üniversite Mezunu	14	46,7
	Yüksekokul veya Lise Mezunu	8	26,7
	Ortaokul veya İlkokul Mezunu	5	13,4
Baba Eğitim Seviyesi			
	Uzmanlık Derecesi	3	10
	Üniversite Mezunu	13	43,3
	Yüksekokul veya Lise Mezunu	8	26,7
	Ortaokul veya İlkokul Mezunu	4	13,3
Anne İş Durumu			
	Tam zamanlı	11	36,7
	Yarı zamanlı	2	6,7
	Serbest Meslek	-	-
	Öğrenci	-	-
	Evde çocuk bakan ebeveyn	16	53,3
Baba İş Durumu			
	Tam zamanlı	24	80
	Yarı zamanlı	1	3,3
	Serbest Meslek	2	6,7
	Emekli	2	6,7

Son olarak ev-okul ortamına dair özelliklere bakıldığında; çalışmaya katılan çocukların %56,7'si anne ve baba ortak bakım, %26,7'sine anne bakım vermektedir. %16,6'sına ise büyükanne veya bakıcı bakım vermektedir. Çocukların teknoloji kullanım durumlarına bakıldığında; %80'i teknolojik alet kullanmaktadır. Teknolojik alet kullanım sürelerine bakıldığında ise; çocukların %25'i günde 1 saatten az ve %57,1'i 1-2 saat aralığında, %17,9'u 2-4 saat aralığında teknolojik alet kullanmaktadır. Araştırmaya katılan çocukların %93,3'ü anaokuluna gitmektedir (Tablo 3).

Tablo 3. Ev-Okul Ortamına Dair Frekans ve Yüzde Analiz Tablosu

		n (*N=30*)	%
Bakım Veren kişi			
	Anne	8	26,7
	Anne ve Baba	17	56,7
	Bakıcı	2	6,7
	Büyükanne	2	6,7
Anaokulu Eğitimi			
	Var	28	93,3
	Yok	1	3,3
Teknolojik Alet Kullanımı			
	Var	28	93,3
	Yok	2	6,7
Teknolojik Alet Kullanım Süresi			
	1 saatten az	7	23,3
	1-2 saat	16	53,3
	2-4 saat	5	16,7

5.5 Zihin kuramı becerisinin betimsel değerlendirmesi

Bu çalışmada zihin kuramı test bataryası beş alt boyutta incelenmiştir. Batarya, hikayeli ve resimli 5 görevden oluşmaktadır. Görevler sırasıyla, farklı arzular, bilgi erişimi, yanlış inanç, farklı inanç ve gizli duygudur. Tüm alt görevlerde hem hedef sorular hem de kontrol sorular bulunmaktadır. Doğru yanıtlar "1" yanlış yanıtlar "0" puan olarak değerlendirilmektedir. Toplam puan 0-5 arasındadır. Bu çalışmada çocukların verdikleri yanıtlara göre toplam puanlar minimum 0, maksimum 5'tir (*Ort* = 2,93, *S.S*= 0,42). Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçlarına göre cinsiyete bağlı olarak ise kız ve erkek çocuklarının başarılarında anlamlı bir fark yoktur (p > ,05). Yine, kardeşi olan ve olmayan çocuklar ve zihin kuramı becerisi arasındaki farklılaşmaya bakmak amacıyla yapılan Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçlarına göre kardeşi olmayan ve olmayan çocuklar arasında zihin kuramı becerisi bakımından anlamlı bir fark yoktur (p >,05).

Test sorularına bakıldığında; 15 soru üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. En yüksek başarının %85,8 olarak ve alanyazın ile tutarlı şekilde 1. Görev olan farklı duyguları tanıma yeterliliği (A) olduğu, en düşük başarının ise %34,7 olarak 5. Görev olan gizli duygular testinde (F) olduğu görülmektedir (Selçuk, Brink, Ekerim ve Wellman, 2018). Zihin kuramı alt boyutları; cinsiyet açısından değerlendirildiğinde anlamlı bir fark bulunmamıştır (p > .05). Zihin kuramı yaş bazında değerlendirildiğinde ise, başarı oranlarının yaşla birlikte azalma gösterdiği görülmektedir (p < .05). Ailedeki çocuk sayısı ve zihin kuramı toplam puanı arasında bir ilişki bulunmamıştır (p > .05). Zihin kuramı becerisi annelerin eğitim düzeyine göre değerlendirildiğinde ise; anlamlı bir farklılaşma bulunmamıştır (p > .05).

5.6 Zihin yönelimliliğinin betimsel değerlendirmesi

Zihin yönelimliliği görevinde, anne ve çocuk lego parçaları önlerinde olacak şekilde yan yana oturtulmıştır. Her iki kişinin de (anne ve çocuk) yüzleri, üst vücutları ve elleri videoda görünecek şekilde oturmasına dikkat edilmiştir ve böylece kodlayıcının çocukların her zaman ne yaptığını anlaması mümkün olmuştur. Anne-çocuk ikilisine "*İşte bazı lego parçaları ve ikinizin birlikte yapmasını istediğim tasarımın resmi burada. Bunun inşa edilmesinin gerçekten zor olduğunu bilmenizi isterim. Öyleyse, ikinizin birlikte tasarımın ne kadarını oluşturabileceğinizi görelim*." şeklinde bir yönerge verilmiştir. Annenin ve çocuğun dokunabileceği lego parçaları ayrıdır. Çocuğun ve

annenin dokunabileceği parçalar önlerine ayrı ayrı konulmuştur. Yönerge verildikten sonra annenin izni dahilinde kamera 5 dakikalığına anne ve çocuğu kaydetmiştir. Görev sonrasında anne-çocuk etkileşimi, 11 maddeden oluşan bir değerlendirme formu üzerinden Zihin Okuma, Karşılıklılık Oluşturma ve İletişimsel Netlik alt boyutları yanı sıra yanıt verebilirlik, proaktiflik ve dil desteği bakımından kodlanmıştır.

Bu görevde, her bir madde 1 ile 5 arasında puanlandırılır. Dolayısıyla bu görevden alınabilecek minimum puan 11, maksimum puan 55'tir. Kodlama, araştırma yürütücüsü ve araştırma hipotezlerine kör ve kodlama eğitimini tamamlamış iki lisans öğrencisi tarafından bağımsız bir şekilde kodlanmıştır ve bu kodlamalara göre bu görevden alınan toplam puanlar minimum 18, maksimum 55'tir (*Ort* = 37,60, *S.S*= 11,79). Alt boyutlar açısından değerlendirildiğinde Zihin Okuma kısmından alınan minimum puan 13, maksimum puan 30 (*Ort*= 22,27, *S.S*= 5,82); Karşılıklılık Oluşturma kısmından alınan minimum puan 3, maksimum puan 15 (*Ort*= 9,69, *S.S*= 3.8); İletişimsel Netlik kısmından alınan minimum puan 2, maksimum puan 10'dur (*Ort*= 6,27, *S.S*= 2.8).

Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçlarına göre cinsiyete bağlı bir fark bulunmamıştır ($p > .05$). Yine, tek çocuğa sahip olan ve iki ve/veya daha fazla çocuğa sahip annelerin zihin yönelimliliği görev performansı arasındaki farklılaşmaya bakmak amacıyla yapılan Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçlarına göre tek çocuğa sahip olan ve iki ve/veya daha fazla çocuğa sahip annelerin arasında zihin yönelimliliği görev performansı bakımından anlamlı bir fark yoktur ($p >$,05).

Zihin yönelimliliği alt boyutlarından ilki olan Zihin Okuma görevi ve toplam puan arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r = .97$; $p < .05$). Zihin yönelimliliği alt boyutlarından ikincisi olan karşılıklılık oluşturma görevi ve toplam puan arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r = .95$; $p < .05$). Son olarak, zihin yönelimliliği alt boyutlarından üçüncüsü olan iletişimsel netlik görevi ve toplam puan arasında da pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r = .89$; $p < .05$). Yaş ve zihin yönelimliliği arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır ($r = .11$; $p > .05$). Zihin yönelimliliği görev performansı annelerin eğitim düzeyine göre değerlendirildiğinde ise; anlamlı bir farklılaşma bulunmamıştır ($p > .05$).

5.7 Ebeveyn yetkinliğinin betimsel değerlendirmesi

Bu araştırmada annelerin bakım verme yeterliklerine ilişkin inançları, Ebeveynlik Stres İndeksi'nin (Abidin, 1997) 9 maddelik Yetersizlik Duygusu alt ölçeği ile ölçülmüştür. Bu araştırmada kullanılacak olan bu ölçeğin Türkçe adaptasyonu Çorapçı, Benveniste ve Bilge (2018) tarafından yapılmıştır (Ek-5). Örnek maddeleri şunları içerir: "*Anne/baba olmak düşündüğümden daha zormuş, Yardımsız karar vermekte zorluk çekiyorum, Bu kadar sorunla karşılaşmayı beklemiyordum.*" Anneler tüm maddeleri 6'li Likert ölçeğinde derecelendirmiştir. (1 = hiç katılmıyorum ila 6 = tamamen katılıyorum). Bu ölçekte daha yüksek puan, daha düşük yeterlilik duygusuna işaret etmektedir. Bu sebeple yorumlama kolaylığı açısından toplam ebeveyn yetkinlik puanı tersine çevrilmiştir (*Ort* = 31,43, *S.S*= 5,75, *min*= 21, *max*= 46). Ebeveyn yetkinliği toplam puanı çocukların cinsiyeti açısından değerlendirildiğinde anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p > .05$). Tek çocuğa sahip olan ve iki ve/veya daha fazla çocuğa sahip annelerin ebeveyn yetkinliği toplam puanları arasındaki farklılaşmaya bakmak amacıyla yapılan Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçlarına göre tek çocuğa sahip olan ve iki ve/veya daha fazla çocuğa sahip annelerin arasında ebeveyn yetkinliği toplam puanı bakımından anlamlı bir fark yoktur (p >,05). Ebeveyn yetkinliği toplam puanı annelerin eğitim düzeyine göre değerlendirildiğinde ise; anlamlı bir farklılaşma bulunmamıştır ($p > .05$).

5.8 Çalışmada Kullanılan Değişkenler Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi

Tablo 4. Değişkenlere İlişkin Basıklık ve Çarpıklık Değerleri

Değişkenler		Basıklık	Çarpıklık
Zihin Kuramı		0.046	1.038
	Farklı Arzular	-2.216	3.123
	Farklı İnançlar	-.689	-1.644
	Bilgi Erişimi	.073	-2.148
	Yanlış İnanç	-.073	-2.148
	Gizli Duygu	1.059	-.950
Ebeveyn Yetkinliği		.628	.858
Zihin Yönelimliliği		-.252	-1.367
	Zihin Okuma	-.256	-1.361
	Karşılıklılık Oluşturma	-.417	-1.156
	İletişimsel Netlik	-.366	-1.239

Bu bölümde, çalışmadaki zihin kuramı becerisi, ebeveyn yetkinliği, zihin yönelimliliği değişkenlerinin birbiriyle ilişkisi incelenmiştir. Öncelikle normallik varsayımı için basıklık ve çarpıklık değerlerine bakılmıştır. Verinin normal dağıldığını söyleyebilmek için basıklık ve çarpıklık değerlerinin -1.5 ve +1.5 arasında olması beklenmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Bu çalışmanın değişkenlerinin çarpıklık ve basıklık değerleri tabloda gösterildiği şekildedir (Tablo 4). Bu değerlere bakıldığında zihin kuramı toplam puanının ve zihin kuramı 5. Görevi olan gizli duygu görevinin, ebeveyn yetkinliği toplam puanının, zihin yönelimliliği toplam puanının ve zihin yönelimliliği tüm alt görevlerinin normal dağıldığı söylenebilir.

İlk olarak yaş ile diğer değişkenler arasındaki ilişkiye bakıldığında; zihin kuramı (r= -43; p < .05) ve yaş arasında negatif yönde ve orta düzeyde bir ilişki bulunmuştur. Yaş ile ebeveyn yetkinliği toplam puanı (p > .05) ve zihin yönelimliliği toplam puanı arasında bir ilişki bulunmamıştır.

İkinci olarak zihin kuramının diğer değişkenler ile ilişkisine bakıldığında; zihin kuramı ve ebeveyn yetkinliği toplam puanı arasında bir ilişki bulunamamıştır (p > .05). Zihin kuramı ve zihin yönelimliliği toplam puanları arasında ilişki bulunmamıştır (p > .05). Yaş kontrol edildiğinde de; zihin kuramı ve ebeveyn yetkinliği arasında bir ilişki bulunmamıştır (p > .05).

Zihin kuramı toplam puanı ve alt görevlerinin birbiriyle ilişkisine bakıldığında; farklı arzular alt görevi ve zihin kuramı toplam puanı arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki (r= .46; p < .05), farklı inançlar alt görevi ve zihin kuramı toplam puanı arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki (r= .60; p < .01), bilgi erişimi alt görevi ve zihin kuramı toplam puanı arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki (r= .67; p < .01), gizli duygu alt görevi ve zihin kuramı toplam puanı arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki (r= .54; p < .01) bulunmuştur. Yanlış inanç alt görevi ve zihin kuramı toplam puanı arasında bir ilişki bulunmamıştır (p > .05). Ayrıca, zihin kuramı alt görevlerinden olan farklı arzular alt görevi ve yanlış inanç alt görevi arasında pozitif yönde orta düzeyde bir ilişki bulunmuştur (r= 41; p < .05).

Zihin yönelimliliği toplam puanı ve alt görevlerinin birbiriyle ilişkisine bakıldığında; zihin okuma alt görevi ve zihin yönelimliliği toplam puanı arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki (r= .97; p < .01), karşılıklılık oluşturma alt görevi ve zihin yönelimliliği toplam puanı arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki (r= .95; p < .01), iletişimsel netlik ve zihin yönelimliliği toplam puanı arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki (r= .89; p < .01) bulunmuştur. Ayrıca, zihin okuma alt görevi ve karşılıklılık oluşturma alt görevi arasında pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki (r= .91; p < .01), zihin okuma alt göreviyle iletişimsel netlik alt görevi arasında orta düzeyde anlamlı bir ilişki (r= .82; p < .01) bulunmuştur.

Bu çalışmada test etmek istenilen modellerden biri de aracılık modeli idi fakat aracılık analizi için gerekli varsayımlar, yani yetkinlikten zihin yönelimliliğine, zihin yönelimliliğinden zihin kuramına olan korelasyonlar anlamlı çıkmadığı için aracılık

modeli test edilememiştir. Onun yerine bu çalışmada hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır.

Tablo 5. Değişkenlere İlişkin Korelasyon Katsayıları

Değişkenler		1	2	2a	2b	2c	2d	2e	3	3a	3b	3c	4
1.Yaş		1											
2.Zihin Kuramı		-.49**	1										
	2a. Farklı Arzular	.15	.46*	1									
	2b. Farklı İnançlar	-.21	.60**	.13	1								
	2c. Bilgi Erişimi	-.44*	.67**	.18	.55**	1							
	2d. Yanlış İnanç	.05	.05	-.41*	.41*	-.31	1						
	2e. Gizli Duygu	-.58**	.54**	.02	.28	.17	-.02	1					
3.Zihin Yönelimliliği		.11	.07	.14	.06	-.09	-.17	.29	1				
	3a. Zihin Okuma	.07	.17	.17	.16	-.05	-.19	.38	.97**	1			
	3b. Karşılıklılık Oluşturma	.11	.08	.18	.00	.63	-.10	.29	.95**	.91**	1		
	3c. İletişimsel Netlik	.16	-.14	.01	-.06	-.16	-.18	.06	.89**	.82**	1	1	
4.Ebeveyn Yetkinliği		-.24	-.14	.04	-.28	.12	-.11	-.09	.28	.25	.28	.29	1

Not. *p <.05, **p <.0

5.9 Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Ebeveyn yetkinliğinin; yaş ve zihin kuramı becerisi tarafından ne kadar belirlendiğini test etmek üzere hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır. Sonuçlara göre; ilk basamak olan yaş, ardından ebeveyn yetkinliği birlikte analize dahil edilmiştir.

Sonuçlara bakıldığında; ikinci basamakta yaş ve ardından ebeveyn yetkinliği modele eklendiğinde, değişkeninin regresyon modeline anlamlı bir katkıda bulunduğu ve yaş değişkeni ile birlikte toplam varyansın %4'ünü açıkladığı görülmektedir ve R^2 değişimi anlamlıdır [F= 3,90; p < .05]. Zihin yönelimliliği hiyerarşik regresyon modeline eklendiğinde anlamlı bir katkısı bulunmamıştır (p > .05).

Tablo 6. Yaş ve Ebeveyn Yetkinliği Değişkenlerinin Zihin Kuramı Performansını Yordamasındaki Katkılarına Dair Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler		R	R^2	Uyarlanmış R^2	R^2 Değişimi	ß	t	F
1. Aşama	Yaş							
Model		.43	.19	.16	.19	-.43	-2.47	**6,126***
2. Aşama	Ebeveyn Yetkinliği							
Model		.48	.23	.17	.04	-.221	-1.24	**3,908***

5.10Tartışma

Bu yüksek lisans tez çalışmasında, annenin yetkinliğine olan inancının erken çocukluk dönemindeki çocukların zihin kuramı becerisi ile ilişkisinde bir ebeveyn davranışı olarak kabul edilen zihin yönelimliliğinin aracı rolü olduğu varsayımı ile yola çıkılmıştır. Bu bölümde katılımcılara ait verilerin betimsel analizleri yorumlanıp, amaç bölümünde sorulan araştırma soruları kapsamında bulgular tartışılacaktır.

5.11Değişkenlerin yaş ve cinsiyet ile ilişkisi

Değişkenlerimize ait korelasyon analizi sonuçlarını ayrı ayrı ele aldığımızda; ilk olarak yaşın zihin kuramı ile negatif bir ilişkisi bulunmuştur. Bu sonuç şaşırtıcı bir biçimde alanyazından farklı olarak (Karakelle ve Ertuğrul, 2012; Meltzoff, 2002) yaşın ilerlemesiyle birlikte zihin kuramı becerisinin daha da gerilediğini göstermektedir. Yaşın aynı zamanda zihin kuramı alt görevlerinden olan bilgi erişimi ve gizli duygularla da negatif yönde anlamlı bir ilişkisi bulunmuştur. Bu sonuç da yine, yaşa bağlı olarak bu becerilerin daha az gelişmiş bir evreye geçebileceğini söylemektedir. Bu sonuçlara göre gelişimsel olarak daha ileri yaşta olan bir çocuk, zihin kuramı becerisinde daha az başarı elde eder. Wilcoxon işaretli sıralar testi sonuçlarına göre cinsiyete bağlı olarak ise kız ve erkek çocuklarının başarılarında anlamlı bir fark yoktur.

Zihin kuramı becerisi ile yaş ve cinsiyet arasındaki ilişki alan yazında birçok araştırmaya konu olmuştur. Örneğin, Dumontheil, Apperly ve Blakemore (2010) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada zihin kuramı becerisinin geç ergenlik ve erken yetişkinlik dönemine kadar gelişmeye devam ettiği ortaya konulmuştur. Zihin kuramı becerisinin geç ergenlik ile yetişkinlik arasında geliştiğini gösteren kanıtlar vardır, bu da bu dönemde devam eden gelişimin göstergesidir (Dumontheil vd., 2010). Ayrıca Charlton, Barrick ve Markus (2009), zihin kuramı becerisinin artan yaşla birlikte azaldığını ve zihin kuramı becerisi ile yaş arasındaki ilişkinin tamamen performans zekâsı, yürütücü işlev ve bilgi işlem hızı tarafından aracılık ettiğini ve kısmen sözel zekanın aracılık ettiğini bulmuşlardır (Charlton vd., 2009).

Ayrıca, bu çalışma sonuçlarından farklı olarak zihin kuramı becerilerinde alan yazın incelemeleri sonucu cinsiyet farklılıklarını ortaya koyan çalışmalara rastlanmıştır; bu çalışmalara göre kız çocuklarının zihin kuramı becerisinde önemli bir avantaja sahip olduğu görülmektedir (Devine, 2012).

Özetle, zihin kuramı becerisi ile yaş arasındaki ilişki karmaşık ve çok yönlüdür. Zihin kuramının bazı yönleri bozulmadan kalabilir veya yaşla birlikte gelişebilirken, diğerleri azalabilir ve bu ilişki çeşitli bilişsel işlevlerden etkilenir. Bu bulgular, zihin kuramı becerileri ile yaş arasındaki ilişkiyi incelerken birden fazla faktörün dikkate alınmasının önemini vurgulamaktadır.

5.12 Zihin kuramı ve ebeveyn yetkinliği arasındaki ilişkinin yorumlanması

Araştırma sorularımızdan biri, zihin kuramı ve ebeveyn yetkinliğinin ilişkili olup olmadığına dairdir. Zihin kuramının diğer değişkenler ile ilişkisine bakıldığında; zihin kuramı ve ebeveyn yetkinliği toplam puanı arasında bir ilişki bulunamamıştır. Yaş kontrol edildiğinde de zihin kuramı ve ebeveyn yetkinliği arasında bir ilişki bulunmamıştır.
Alanyazında zihin kuramı ile ebeveyn yetkinliğe arasındaki ilişkiye doğrudan bakılmamış olsa da dolaylı olarak birbiriyle etkileşim içinde olduğuna işaret eden bazı çalışmalar vardır (Guajorda, Snyder ve Peterson, 2008; Devine ve Hughes, 2017; Ding, Tay ve Goh, 2023). Bu çalışmalardan birinin (Guajorda, Snyder ve Peterson, 2008) sonuçlarına göre, kız çocukların zihin kuramı becerisi ile ebeveyn sıcaklığı arasında pozitif bir ilişki vardır.

Alanyazın ayrıca ebeveyn sıcaklığı ile çocuk sonuçları arasındaki ilişkide ebeveyn yetkinliğinin aracı rolünü vurgulamaktadır (Haan, Prinzie ve Dekovic, 2009; Taylor, Robins ve Widaman, 2015). Ebeveyn yetkinliğinin daha yüksek düzeyde sıcaklık ve daha düşük düzeyde aşırı tepkisellik ile ilişkili olduğu ortaya konulmuştur (Haan vd., 2009). Benzer şekilde, Taylor ve diğerleri (2015) ebeveyn yetkinliğinin, algılanan ebeveyn sıcaklığı, aşırı tepkiselliği ve psikolojik kontrolü arasındaki ilişkiye aracılık ettiğini ortaya koymuştur (Taylor ve diğerleri, 2015). Bazı araştırma sonuçları ise (Guajorda, Snyder ve Peterson, 2008), kız çocuklarının zihin kuramı becerisi ile ebeveyn sıcaklığı arasında pozitif bir ilişki olduğunu söylemektedir. Dolayısıyla bu sonuçlar ebeveyn sıcaklığı ile ilişkisi olduğu zaten bilinen ebeveyn yetkinliği ve zihin kuramı kavramlarının aralarında doğrudan bir ilişkisi olup olmadığı sorusunu doğurmaktadır. Fakat bu çalışmada zihin kuramı ile ebeveyn yetkinliği arasında ilişki bulunmamış olması bu ilişkiyi yeniden düşünmeye sebep olmuştur. Bandura (1982)'ya göre, ebeveyn stresi ile çocuğun zihin kuramı becerisi arasında doğrudan bir etki vardır. Annenin stres veya kaygı uyandıracak yaşam deneyimleri ebeveyn yetkinlik performansında değişime sebep olabilir ve bu deneyim de kişiden kişiye farklılık gösterebilmektedir. Dolayısıyla gelecek çalışmalarda

zihin kuramı ve ebeveyn yetkinliği arasındaki ilişkiye bakarken ebeveyn stres faktörünün etkisine de bakılması daha sağlıklı sonuçların ortaya konulmasına sebep olabilmektedir. Bu çalışmada, ebeveyn yetkinlik verileri annenin özbildirimine dayalıdır. Dolayısıyla annenin mükemmel görünmeye dair kaygısı da sonuçları etkiler derecede önemli olabileceğinden, daha doğru sonuçlar ortaya koyabilmek adına mükemmeliyetçilik yönünden de değerlendirme yapılması önerilebilir. Annenin özbildiriminin ne derece bilinçli farkındalık düzeyinde olduğunu anlayabilmek adına bu iki kavram arasındaki ilişkiye bakılması da yeni bir soruyu gündeme getirebilir. Alanyazında annenin yetkinlik inancı ile mükemmeliyetçilik arasındaki ilişkiye vurgu yapan çalışmalara rastlanmaktadır (Kawamoto, Furutani ve Alimardani, 2018).

Hiyerarşik regresyon sonuçlarına göre, ebeveyn yetkinliği değişkeni yaşla birlikte zihin kuramı gelişimini yordamaktadır. Zihin kuramı ve ebeveyn yetkinliği tek başına anlamlı değildir fakat yaşı eklediğimizde bu oran anlamlı çıkmaktadır. Bu sonuç, ebeveyn yetkinliğinin zihin kuramı gelişiminde önemli bir etken olduğunu göstermektedir.

5.13 Zihin kuramı ve zihin yönelimliliği arasındaki ilişkinin yorumlanması

Zihin kuramının diğer değişkenler ile ilişkisine bakıldığında; zihin kuramı ve zihin yönelimliliği toplam puanı arasında bir ilişki bulunamamıştır. Alanyazında, bu iki kavram arasındaki ilişkiye doğrudan veya dolaylı olarak işaret eden birçok çalışmaya rastlanmaktadır (Meins, Fernyhough, Wainwright, Fradley, Tuckey ve 2003; Meins, Fernyhough, Russell ve Clark-Carter, 1998; Lundy, 2013; Devine ve Hudges, 2017). Aralarında zaten ilişki olduğu alanyazın ışığında bilinen zihin kuramı ve zihin yönelimliliği kavramlarının bu çalışmada ilişkili bulunmaması şaşırtıcı olsa da alanyazında bu iki kavram arasındaki ilişkinin doğrudan olamayacağına dair çıkarımlar yapan araştırmacılar da mevcuttur (Pequet ve Warnell, 2020). Bu durum, zihin yönelimliliği ve zihin kuramı arasındaki ilişkinin karmaşık olabileceğini ve çeşitli faktörlerden etkilenebileceğini düşündürmektedir. Söz konusu iki kavram da çeşitli gelişimsel süreçlerden ve birçok bağlamdan etkilendiğinden dolayı aralarındaki ilişkiyi anlamak kompeks olabilmektedir.

Düşündürücü olan bir diğer nokta da çeşitli sebeplerden dolayı örneklem sayısının az olmasıdır. Çevresel birçok süreçten etkilenen ve bireysel farklılığın çok olabileceği okul

öncesi dönemi çocukları ile yapılan gelecek çalışmalarda tutarlı sonuçlar elde edebilmek adına daha büyük bir örneklem ile çalışılması daha iyi sonuçlar doğurabilmektedir.

Bu çalışmanın en büyük sınırlılığı ise zihin yönelimliliği görevi puanlarının gözlemciye dayalı olması ve gözlemciler arası güvenirliliğin bakılmamış olmasıdır. Bu durumun da sonuçları etkileyebileceği düşünülmektedir.

5.14Zihin yönelimliliği ve ebeveyn yetkinliği arasındaki ilişkinin yorumlanması

Araştırma sorularımızdan biri, zihin yönelimliliği ve ebeveyn yetkinliğinin ilişkili olup olmadığına dairdir. Zihin yönelimliliğinin diğer değişkenler ile ilişkisine bakıldığında; zihin yönelimliliği ve ebeveyn yetkinliği toplam puanı arasında bir ilişki bulunamamıştır. Alanyazında ebeveyn yetkinliğinin birçok önemli kavramla ilişkisine bakılsa da zihin yönelimliliği gibi sosyobilişsel başka bir değişkenle ilişkisine bakılmadığı, genellikle sosyal, duygusal, eğitim gelişimi açısından incelendiği görünmektedir. Sosyoduygusal bir değişkeni başka bir sosyobilişsel bir kavram ile ilişkisini incelemenin alanyazına önemli bir katkısı olacağı düşünülmektedir. Alanyazında ebeveyn yetkinliği ile çocukların bilişsel gelişimine işaret eden çalışmalar olsa da bu çalışmaların sayısı azdır ve bu iki kavram arasında doğrudan bir ilişkiden söz edilmemiştir (Mills-Koonce, Willoughby, Zvara, Barnett, Gustafsson ve Cox, 2015; Molchanova ve Chekanova, 2018). Dolayısıyla bu çalışmanın alanyazına katkısı bu açıdan da önemli gözükse de örneklem sayısının az olması, zihin yönelimliliği görevi puanlarının gözlemciye dayalı olması gibi sebeplerle beklenilen sonucu ortaya koymamıştır. Bu sonuçlar, çalışmanın genellenebildiği popülasyon açısından ebeveyn yetkinliğinin ebeveynin zihin yönelimliliğini doğrudan etkilemediğini belirtmek açısından önemlidir. Aynı zamanda bu sonuç, bu ilişkinin ebeveynliğin belirli yönlerinden de etkilenebileceğini düşündürmektedir. Ebeveynler kendi yetkinlik duygularını değerlendirirken yanlı olabilir ya da mükemmel görünmeye dair kaygıları sonuçları etkilemiş olabilmektedir. Gelecek araştırmalar bu açıdan da düşünebilir ve daha geniş bir örneklem ile yeni değişkenler eşliğinde bu ilişki yeniden değerlendirilebilir.

5.155.10.5 Değişkenlerin demografik özellikler bağlamında incelenmesi

Bu bölümde, bu çalışmada yer alan değişkenlerin demografik özellikler bağlamında değerlendirmelerine yer verilmiştir. Sonuçlara bakıldığında; ilk ele alınan olgu kardeş

etkisidir. Bu çalışmaya katılan çocukların %38,5'i tek çocukken geri kalanları kardeşe sahiptir. Zihin kuramı becerisinde kardeş etkisini inceleyen çalışmalar tek çocuk, kardeşi olan çocuklar ve ikizler üzerine yürütülmektedir (Wright Cassidy, Shaw Fineberg, Brown ve Perkins, 2005; Karakelle, 2012). Alanyazında bir kardeşin veya ikize sahip olmanın zihin kuramı becerisini etkileyen önemli bir unsur olduğunu ortaya koymuş araştırmalar vardır (Wright Cassidy, Shaw Fineberg, Brown ve Perkins, 2005; Karakelle, 2012).

Bahsedilen çalışmalar benzer demografik özelliklere işaret ettiğinden bu çalışmanın da benzer sonuçlar vereceği düşünülse de yapılan analizler sonucunda zihin kuramı becerisi ile kardeşin veya kardeşlerin varlığı arasında bir ilişkiden bahsetmek mümkün olmamıştır. Bu anlamda, alanyazında zihin kuramı becerisi ile kardeş sayısı arasında ilişkinin varlığını ortaya koyamamış çalışmalarla tutarlı bir sonuç göstermektedir (Brown, McCall ve Dunn, 1996). Bu sonuçlar, kardeşler ile zihin kuramı arasındaki ilişkinin çok yönlü olabileceğini düşündürmüştür. Bu ilişkinin ve bu ilişkiyi etkileyen faktörlerin tam olarak aydınlatılması için daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır. Bu çalışmanın yalnızca "tek çocuk olma" ve kaç kardeşe sahip olduklarından ve aralarındaki yaş farklarından bağımsız olarak "kardeşe sahip olma" olarak iki kategoride ele alınmasından ve dil değişkeninin kontrol edilmemiş olmasından dolayı beklenen etki çıkmamıştır. Zihin kuramı becerisi ve yukarıda bahsedilen kriterler doğrultusunda kardeş etkisinin arasındaki ilişkinin detaylı olarak incelenmesinin daha sağlıklı sonuçları beraberinde getirebileceği söylenebilmektedir.

Zihin kuramı becerisi ve alt boyutlarına verilen yanıtlar değerlendirildiğinde ise; en yüksek puanın ilk görev olan farklı duyguları tanıyabilme, en düşük puanın ise yanlış inanç testinde alındığı görünmektedir. Alanyazın ışığında bilinen önemli bir nokta ise zihin kuramı gelişiminin belirli bir sıra göre gelişim gösterdiği ve ilk basamaktan son basamağa doğru zorluk seviyesinin arttığı yönündedir (Wellman ve Liu, 2004). Ancak bu çalışmada böyle bir başarı sonuçlanmamıştır. Zihin kuramı alt boyutlarının hiyerarşik bir sırayla ilerlediğini gösteren çalışmalara bakıldığında genelde Batı kültürünü benimseyen topluluklarla çalışıldığı görülmektedir. Dolayısıyla bu etkinin kültürel meselelerden kaynaklanabileceği düşünülmüştür. Alanyazın ışığında zihin kuramı gelişim sırasının sosyoekonomik ve kültür gibi birçok etmene bağlı olarak değişim gösterdiği bilinmektedir (Baker, Huang, Battista ve Liu, 2021).

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmanın sınırlılıklarından biri, dil becerisinin bir kontrol değişkeni olarak ölçülmemiş olmasıdır. Okul öncesi dönemdeki çocuklarda hem alıcı hem de ifade edici dil becerilerinde farklılık görülebilmektedir (Gentner ve Colhoun, 2010). Bu sebepten, dil becerilerinin kontrol edilmesi sonuçları daha sağlıklı değerlendirmek adına faydalı olacaktır.

Çalışmanın okulların sunduğu boş bir sınıfta yapılması sebebiyle dış uyaranların kontrolü tam olarak sağlanamamıştır. Aynı zamanda çalışmanın veri toplama aşamasının yaz dönemine ve okullardaki oryantasyon sürecine denk gelmesi sebebiyle katılımcı çocuk ve ailelere ulaşmakta zorluk yaşanmıştır. Bu sebeple örneklem sayısında daha yüksek sayılara ulaşılamamıştır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda zaman ve mekân olarak daha uygun koşulların elde edilmesi ile daha fazla çocuk ve aileye ulaşılabileceği söylenebilir.

Bu çalışmanın örneklemini oluşturan annelerin %73'ü orta ve üst sosyoekonomik düzeye sahiptir. Aynı zamanda bu annelerin %57'si lisans ve daha yüksek eğitim düzeyine sahiptir. Dolayısıyla bu çalışmada varyansın düşük olması nedeniyle anlamlı ilişkilerden söz edilememiş olabilmektedir.

Bu araştırma, İstanbul ili belirli ilçelerinde örnekleme dahil edilen okul öncesi kurumlarında eğitimine devam eden öğrenciler ve anneleri ile sınırlıdır. Gelecekte yapılan çalışmalar bu grup dışında daha genel bir gruba genellenebilecek şekilde veri toplayabilir ve çalışma sonuçlarını daha geniş bir gruba genellenebilir.

Çalışmanın diğer sınırlılıklarından biri gözlemciler arası güvenirliliğin henüz sağlanamamış olmasıdır. Sonuçların daha genellenebilir ve tutarlı olması açısından gözlemciler arası güvenirlik önemli görülmektedir.

Ebeveyn yetkinliği ve zihin kuramı becerisi arasında dolaylı bir etki olduğu alanyazın çerçevesinde bilindiğinden, bu ilişkinin iki yönlü de olabileceği ve aynı zamanda zihin kuramı ve ebeveyn yetkinliği değişkenlerinin düzeylerini etkileyen başka etkenlerin de olabileceği düşünüldüğünden gelecek çalışmalara bu ilişkinin iki yönüne de bakılması ve başka değişkenlerle bir arada incelenmesi anlamlı görünmektedir.

Çalışmanın örneklemini 4, 5 ve 6 yaşındaki çocuklar oluşturmuştur ve bu çalışmada katılımcılardan birçoğu 4 yaşındadır. Bir sonraki çalışmalarda yaş gruplarının olabildiğince eşit tutulması bu yaş grubuna daha genellenebilir sonuçları aktarmak açısından yararlı görünmektedir.

Hiyerarşik regresyon sonuçlarına göre, ebeveyn yetkinliği değişkeni yaşla birlikte zihin kuramı gelişimini yordamaktadır. Bu etki düşük de olsa aslında bu araştırmanın sonuçları, ebeveyn yetkinlik inancını daha yüksek bildiren bir annenin, zihin kuramı becerisi gibi oldukça önemli bir sosyobilişsel beceriye de katkı sağlayabileceğine işaret etmektedir.

KAYNAKLAR

Ainsworth, M. D. (1969). Object relations, dependency, and attachment: A theoretical review of the infant-mother relationship. *Child Development, 40*(4), 969–1025.

Ardelt, M., Eccles, J.S. (2001). Effects of mother's parental efficacy beliefs and promotive parenting strategies on inner-city youth. *Journal of Family Issues, 22*, 944–972.

Baker, E. R., Huang, R., Battista, C. ve Liu, Q. (2021). Theory of mind development in impoverished US children and six cross-cultural comparisons. *Journal of Applied Developmental Psychology, 76*, 101314.

Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a unifying thoery of behavioral change. *Psychological Rewiev, 2*, 191-215.

Bandura, A. (1982). Self-efficacy in human agency. *American Psychologist, 37*(2), 122-147.

Brooks, R., Meltzoff, A. N. (2002). The importance of eyes: How infants interpret adult looking behavior. *Developmental Psychology, 38*(6), 958–966.

Brown, J. R., McCall, N. D. Ve Dunn, J. (1996). Why talk about mental states? The significance of children's conversations with friends, siblings, and mothers. *Child Development, 67*(3), 836-849.

Carpenter, M., Nagell, K. ve Tomasello, M. (1998). Social cognition, joint attention, and communicative competence from 9 to 15 months of age. *Monographs of the Society for Research in Child Development, 63*(4), 176.

Chaplin, T. M., Cole, P. M. ve Zahn-Waxler, C. (2005). Gender and emotional expression: A developmental contextual perspective. *Emotional Review, 7*, 14-21.

Charlton, R. A., Barrick, T. R. ve Markus, H. S. (2009). Theory of mind associations with other cognitive functions and brain imaging in normal aging. *Psychology and Aging, 24*(2), 338-348.

Coleman, P. K., Karraker, K. H. (2000). Parenting self-efficacy among mothers of schoolage children: Conceptualization, measurement and correlates. *Family Relations, 49,* 13-24.

Devine, R. T. (2012). Silent films and strange stories: theory of mind, gender, and social experiences in middle childhood. *Child Development, 84*(3), 989-1003.

Devine, R. T., Hughes, C. (2017). Does parental mind-mindedness account for cross-cultural differences in preschollers' theory of mind? *Child Development*, *90*(4), 1236-1253.

Ding, X. P., Tay, C., Hong, R. Y. (2023). The mediating role of mindful parenting in the relationship between parental anxiety and youth's emotional and behavioral difficulties. *Journal Of Youth And Adolescence*, *52*(7), 1471-1480.

Dumontheil, I., Apperly, L. A., Blakemore, S. J. (2010). Online usage of theory of mind continues to develop in late adolescence. *Developmental Science, 13*(2), 331-338.

Dunn, J., Brown, J. ve Beardsall, L. (1991). Family talk about feeling states and children's later understanding of others' emotions. *Developmental Psychology, 27*(3), 448–455.

Dunn, J., Brown, J., Slomkowski, C., Tesla, C. ve Youngblade, L. (1991). Young children's understanding of other people's feelings and beliefs: Individual differences and their antecedents. *Child Development, 62*(6), 1352–1366.

Driessen, G. (2003). Family and child characteristics, child-rearing factors, and cognitive competence of young children. *Early Child Development And Care, 173*(2-3), 323-339.

Ekerim Akbulut. M., Selçuk, B., Slaughter, V., Hunter, J. A.ve Ruffman, T. (2019). In two minds: similarity, threat, and prejudice contribute to worse mindreading of

outgroups compared with an ingroup. *Journal of Cross-Culturel Psychology, 51*(1), 1-24.

Ertuğrul, Yaşar, Z. (2022). Zihin kuramının gözden geçirilmesi: farklı zihinsel durumlar ve yaşam boyu gelişim. *Journal of Development and Psychology, 3*(5), 75-92.

Haan, A. D., Prinzie, P. ve Deković, M. (2009). Mothers' and fathers' personality and parenting: The mediating role of sense of competence. *Developmental Psychology, 45*(6), 1695–1707.

Harris, P. L. (1992). From simulation to folk psychology: the case for development. *Mind & Language.*

Hess, C. R., Teti, M. D. ve Hussey-Gardner B. (2004). Self-efficacy and parenting of high risk infants: The moderating role of parent knowledge of infant development. *Journal of Applied Developmental Psychology, 25*(4), 423-437.

Hill, N. E., Bush, K. R. (2001). Relationships between parenting environment and children's mental health among African American and European American mothers and children. *Journal of Marriage and the Family, 63*, 954–966.

Gentner, D. ve Colhoun, J. (2010). Analogical processes in human thinking and learning. In Towards a theory of thinking (pp. 35-48). *Springer, Berlin, Heidelberg*.

Guajorda, N. R., Snyder, G., Peterson, R. M. (2008). Relationships among parenting practices, parental stress, child behaviour, and children's social-cognitive development. *Infant and Child Development, 18*(1), 37-60.

Karakelle, S., Ertuğrul, Z. (2012). Zihin kuramı ile çalışma belleği, dil becerisi ve yönetici işlevler arasındaki bağlantılar küçük (36-48 ay) ve büyük (53-72 ay) çocuklarda farklılık gösterebilir mi? *Türk Psikoloji Dergisi, 27*(70), 1-21.

Karakuş Gül, S. (2019). *Ebeveyn Yetkinliğine Göre Duygu Yönetme Becerileri İlişkisi*. (Tez no: 588203). [Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi] https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp

Kawamoto, T., Furutani, K., Alimardani, M. (2018). Preliminary validation of Japanese version of the parental burnout inventory and its relationship with perfectionism. *Frontiers in Psychology, 9* Article 970.

Küçük, Z. (2018). Zihin kuramı ve gelişim süreçleri. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat *Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(34), 475-503.

Leerkes, E. M., Burney, R. V. (2007). The development of parenting efficacy among new mothers and fathers. *Infancy, 12*(1), 45-67.

Leslie, A. M. ve Polizzi, P. (1998). Inhibitory processing in the false belief task: Two conjectures. *Developmental Science, 1*(2), 247-253.

Leslie, A. M. ve Roth, D. (1993). What autism teaches us about metarepresentation. *Understanding Other Minds: Perspectives From Autism*, 83-111.

Lundy, B. L. (2013). Parental and maternal mind-mindedness and preschoolers' theory of mind: The mediating role of interactional attunement. *Social Development, 22*(1), 58-74.

Mastromanno, B., Kehoe, C. E., Wood, C. E. Ve Havighurst, S. S. (2021). A randomised-controlled pilot study of the one-to-one delivery of Tuning in to kids: Impact on emotion socialisation, reflective functioning, and childhood behavior problems. *Emotional Behavioral Difficulties, 26*(4), 359-374.

Meins, E., Fernyhough, C. (1999). Linguistic acquisitional style and mentalising development: The role of maternal mind-mindedness. *Cognitive Development, 14*(3), 363-380.

Meins, E., Fernyhough, C., Fradley, E., Tuckey, M. (2001). Rethinking Maternal Sensitivity: Mother' Comments on Infants' Mental Process Predict Security of Attachment at 12 Months. *Journal of Child Psychology & Psychiatry, 5*(42), 637-648.

Meins, E., Fernyhough, C., Rosnay, M., Arnott B., Leekam S. R., Turner, M. (2012). Mind-Mindedness as a Multidimensional Construct: Appropriate and Nonattuned Mid-Related Comments Independently Predict Infant-Mpther Attachment in a Socially Diverse Sample. *Infancy, 17*(4), 393-415.

Meins, E., Fernyhough, C., Wainwright, R. Gupta, M. D., Fradley, E. ve Tuckey, M. (2002). Maternal mind-mindedness and attachment security as predictors of theory of mind understanding. *Child Development, 73*(6), 1715-1726.

Meins, E., Fernyhough, C., Russell, J. ve Clark-Carter, D. (1998). Security of attachment as a predictor of symbolic and mentalising abilities: A longitudinal study. *Social Development, 7*(1), 1–24.

Meltzoff, A. N. (1999). Origins of theory of mind, cognition and communication. *Journal of Communication Disorders, 32*(4), 251-269.

Miller, S. A. (2013). Children's understanding of second-order false belief: Comparisons of content and method of assessment. *Infant and Child Development, 22*(6), 649-658.

Miller, S. A. (2009). Children's understanding of second-order mental states. *Psychological Bulletin, 135*(5), 749-773.

Miller, S. A. (2012). Theory of mind: beyond the preschool years. New York, NY: Taylor & Francis Group.

Milligan, K., Astington, J. W. ve Dack, L. A. (2007). Language and theory of mind: meta analysis of the relation between language ability and false belief understanding. *Child Development, 78*(2), 622-646.

Mills-Koonce, W.R., Willoughby, M. T., Zvara, B., Barnett, M., Gustafsson, H. ve Cox, M. J. (2015). Mothers' and fathers' sensitivity and children's cognitive development in low-income, rural families. *Journal of Applied Developmental Psychology, 38*, 1-10.

Molchanova, L. N., Chekanova, A.V. (2018). Development of parental competence through psychological and pedagogical support for families in the upbringing of hearing-impaired children. *Psychology in Russia State of Art, 11*(4), 223-238.

Pears, K. C., Moses, L. J. (2003). Demographics, parenting, and theory of mind in preschool children. *Social Development, 12*, 1-20.

Perner, J., Wimmer H. (1985). "John thinks that mary thinks that..." attribution of second-order beliefs by 5-to 10-year- old children". *Journal of Experimental Child Psychology, 39*(3), 437-471.

Peterson, C. C., ve Wellman, H. M. (2019). Longitudinal theory of mind (ToM) development from preschool to adolescence with and without ToM delay. *Child Development, 90*(6), 1917-1

Pequet, A., Warnell, R. K. (2020). Thinking of you: Relations between mind-mindedness, theory of mind, and social anxiety traits in middle childhood and adulthood. *Social Development, 30,* 95-112.

Prime, H., Browne, D., Akbari, E., Wade, M., Madigan, S. ve Jenkins, J. M. (2015). The development of a measure of maternal cognitive sensitivity appropriate for use in primary care health settings. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 56*(4), 488-495.

Prime, H., Perlman, M., Tackett, J. L., ve Jenkins, J. M. (2014). Cognitive sensitivity in sibling interactions: Development of the construct and comparison of two coding methodologies. *Early Education and Development, 25,* 240-258.

Sabbagh, M. A., Xu, F., Carlson, S. M., Moses, L. J., ve Lee, K. (2006). Tehe development of executive functioning and theory of mind: A comparison of Chinese and US preschoolers. *Psychological Science, 17*(1), 74-81.

Sevigny P. R., Loutzenhiser L. (2009). Predictors of parenting self-efficacy in mothers and fathers of toddlers. *Child Care Health and Development, 36*(2), 179- 89.

Sevigny, P. R. ve Loutzenhiser, L. (2010). Predictors of parenting self efficacy in mothers and fathers of toddlers. *Child: Care, Health and Development, 36*(2),179-189.

Shumow, L., Lomax, R. (2002). Parental efficacy: Predictor of parenting behavior and adolescent outcomes. *Parenting: Science and Practice, 2*(2), 127–150.

Sodian, B. (2005). Theory of mind – The case for conceptual development. *Young Children's Cognitive Development Interrelationships among Executive Functioning, Working Memory, Verbal Ability, and Theory of Mind,* 95-131.

Tabachnick, B. G., Fidell, L. S., ve Ullman, J. B. (2013). *Using multivariate statistics* (Vol. 6, pp. 497-516). Boston, MA: Pearson.

Taylor, Z. E., Conger, R. D., Robins, R. W. ve Widaman, K. F. (2015). Parenting practices and perceived social support: Longitudinal relations with the social competence of Mexican-origin children. *Journal of Latina/o Psychology, 3*(4), 193–208.

Tomasello, M., Carpenter, M. ve Liszkowski, U. (2007). A new look at infant pointing. *Child Development, 78*(3), 705-22.

Wade, M., Madigan, S., Plamondon, A., Rodrigues, M., Browne, D., ve Jenkins, J. M. (2018). Cumulative psychosocial risk, parental socialization, and child cognitive functioning: A longitudinal cascade model. *Developmental Psychology, 54*(6), 1038–1050.

Wellman, H. M., Cross, D. R. ve Watson, J. (2001). Meta analysis of theory of mind development: The truth about false belief. *Child Development, 72*(3), 655-684.

Wellman, H. M., Liu, D. (2004). Scaling of theory of mind tasks. *Child Development, 75*(2), 523-541.

Wright Cassidy, K., Shaw Fineberg, D., Brown, K. ve Perkins, A. (2005). Theory of mind may be contagious, but you don't catch ıt from your twin. *Child Development, 76*(1), 97-105

EKLER

Ek 1. Bilgilendirilmiş Onam Formu

Değerli Veli,

Maltepe Üniversitesi Gelişim Psikolojisi yüksek lisans tez çalışmam kapsamında, annelerin ebeveyn yetkinlik algıları, zihin yönelimliliği ve 4-6 yaşındaki çocukların zihin kuramı becerisi arasındaki ilişkileri incelemekteyim.

Çalışmamız iki oturumdan oluşacaktır. Birinci oturum çocuk ile birebir, sizin ve okulun izni müteakiben okulda gerçekleştirilecektir. Bu oturumun yaklaşık 10 dakika sürmesi planlanmaktadır. Bu oturumda çocuğunuza bilgisayar ekranında gösterdiğimiz resimler üzerinden çeşitli gündelik durumlarda kişilerin deneyimlediği duygular, düşünceler ve sahip olduğu bilgiler (örn. doğum günü yaklaşan bir çocuğun kendisine istediği oyuncağın alınmasını beklemesi) üzerinden bir aktivite yapacağız. İkinci oturum siz ve çocuğunuzla birlikte size uygun bir gün ve saatte yine okulda gerçekleşecek ve 10 dakika sürecektir. Bu oturumda, siz ve çocuğunuzdan size vereceğimiz bir modele bakarak bir puzzle yapmanızı isteyeceğiz. Her iki oturum başladığında öncelikle sizinle veya çocuğunuzla tanışacağız, sorularınız varsa onları cevaplandıracağız. Herhangi bir noktada çalışmaya devam etmek istememeniz halinde oturum sonlandırılacaktır.

Çocuğunuzla ve sizle birlikte gerçekleştireceğimiz bu ikinci oturum sonradan kodlama amacıyla video kaydı altına alınacaktır. Kayıtlar ve toplanan veriler araştırmada çalışan yetkili kişiler dışında kimsenin erişimine açık olmayacaktır. Kodlama sırasında çocukların isimleri veya onlara dair tanımlayıcı bilgiler kullanılmayacak ve kendilerine verilecek rastgele katılımcı numaraları ile anılacaklardır.

Bu çalışma kuramsal düzeyde bazı sorulara cevap aranmaktadır ve ebeveyn yetkinliği ve zihin yönelimliliğinin 4-6 yaş grubundaki çocuklarda zihin kuramı becerisine destekleyici bir etkisi olup olmadığına bakılmaktadır. Bu bağlamda, çalışmamın, bireysel bazda çocukların zeka ya da başka bir yetisini ölçen bir çalışma olmadığını, araştırmamıza katılan ailelere göndereceğimiz sonuç raporunun grup bazında sonuçlardan öteye geçmeyeceğini belirtmek isteriz.

Lütfen çocuğunuzun çalışmaya katılmasına onay verip vermediğinizi aşağıdaki formda işaretleyiniz. Detaylı bilgi ve sorularınız için aşağıdaki e-posta adresinden benimle iletişime geçebilirsiniz.

İlginize teşekkür ederim,

Leyla Karaalioğlu

“Ebeveyn Yetkinliğinin Zihin Kuramı Becerisi Üzerine Etkisi, Zihin Yönelimliliğinin Aracı Rolü” adlı çalışma ile ilgili bilgileri okudum ve anladım.

☐ Çocuğumla birlikte bu araştırmaya katılmayı onaylıyorum.

☐ Çocuğumla birlikte bu araştırmaya katılmayı onaylamıyorum.

Çocuğumla birlikte katılacağım bu çalışmada görüntü kaydının alınmasını;

☐ Onaylıyorum.

☐ Onaylamıyorum.

Ebeveyn isim-soyisim: _____

İmza: _____

Onay vermeniz halinde randevu takviminde size en uygun gün ve saat için randevu oluşturulacaktır.

Lütfen sizin için uygun olan iletişim şeklini belirtiniz (Sizinle nasıl haberleşmemizi istersiniz?):

☐ Telefon yoluyla haberleşme

☐ E-posta yoluyla haberleşme

Ek 2. Demografik bilgi formu

Araştırma sonuçlarımızı doğru ve anlamlı bir şekilde değerlendirebilmemiz için katılımcılarımızla ilgili aşağıdaki bilgilere ihtiyaç duymaktayız. Lütfen aşağıdaki soruları çalışmamıza katılan çocuğunuza göre cevaplandırınız.

1. Çocuğunuz doğum tarihi (Gün/Ay/Yıl)

--/--/----

2. Çocuğunuzun cinsiyeti nedir?

----

4. Yaşadığınız şehri belirtiniz.

----

5. Çalışmadan nasıl haberdar oldunuz?

☐ Sosyal Medya (İnstagram/Facebook vb.)

☐ Yakınımdan (arkadaş/akraba vb.) öğrendim.

☐ Anaokulu/kreş yoluyla öğrendim.

6. Etnik kökeninizi belirtiniz. (Türk, Arnavut, Kürt vs.)

----

7. Eğitim seviyenizi belirtiniz.

☐ Okuma-yazma bilmiyor.

☐ İlkokul mezunu

☐ Ortaokul mezunu

☐ Lise mezunu

☐ Yüksekokul mezunu (2 yıllık)

☐ Üniversite mezunu (4 yıllık)

☐ Uzmanlık derecesi var (yüksek lisans, doktora/tıpta uzmanlık vb.)

8. Çocuğunuzun diğer ebeveyninin eğitim seviyesini belirtiniz.

☐ Okuma-yazma bilmiyor.

☐ İlkokul mezunu

☐ Ortaokul mezunu

☐ Lise mezunu

☐ Yüksekokul mezunu (2 yıllık)

☐ Üniversite mezunu (4 yıllık)

☐ Uzmanlık derecesi var (yüksek lisans, doktora/tıpta uzmanlık vb.)

9. Şu anki iş durumunu belirtiniz.

☐ Tam zamanlı

☐ Yarı zamanlı

☐ Evde çocuk bakan ebeveyn

☐ Öğrenci

☐ Emekli

☐ Serbest meslek

☐ Çalışmıyor

10. Çocuğunuzun diğer ebeveyninin şu anki iş durumunu belirtiniz.

☐ Tam zamanlı

☐ Yarı zamanlı

☐ Evde çocuk bakan ebeveyn

☐ Öğrenci

☐ Emekli

☐ Serbest meslek

☐ Çalışmıyor

11. Ev halkının ortalama toplam aylık geliri (Evde sürekli yaşayan tüm bireylerin toplam kazancı-maaşlar, varsa kira gelirleri vb.):

☐ 7500 TL'nin altında

☐ 8500-10.000 TL

☐ 10.001-11.700 TL

☐ 11.701-20.500 TL

☐ 20.501-25.000 TL

☐ 25.001 TL'nin üzerinde

12. Aylık gelir, giderden:

☐ Fazla

☐ Denk

☐ Az

13. Çocuğunuz hangi aralıkta doğdu?

☐ 37.hafta ve sonrasında doğdu.

☐ 34-36.hafta arasında doğdu.

☐ 32-34.hafta arasında doğdu.

☐ 32.haftadan önce doğdu.

14. Çocuğunuz kaç kilo doğdu?

☐ 5 kilo üzeri

☐ 4-5 kilo arası

☐ 3-4 kilo arası

☐ 2-3 kilo arası

☐ 2 kilo altı

15. Çocuğunuz ailede kaçıncı çocuk?

☐ Tek çocuk

☐ En büyük çocuk

☐ Ortanca çocuk

☐ En küçük çocuk

16. Ailenizdeki çocuk sayısı…

---

17. Hamilelikte veya doğum sırasında herhangi bir komplikasyon yaşadı mı? EVET ise, lütfen kısaca belirtiniz. HAYIR ise, boş bırakabilirsiniz.

---

18. Çocuğunuz herhangi bir önemli hastalık geçirdi mi? Hastanede tedavi gördü mü? Çocuğunuza engellilik, yetersizlik veya dil/konuşma geriliği gibi herhangi bir teşhis konuldu mu? EVET ise, lütfen kısaca belirtiniz. HAYIR ise, boş bırakabilirsiniz.

---

19. Size veya yakın aile çevresinden herhangi birine (ör., çocuğunuzun kardeşleri, büyükanne, ebeveyn) davranışsal veya nörolojik bozukluk, dil/öğrenme bozukluğu teşhisi konuldu mu? EVET ise, lütfen kısaca belirtiniz. HAYIR ise, boş bırakabilirsiniz.

---

20. Çocuğunuzun öğrenme ve gelişimi ile ilgili (konuşma ve dil dahil) herhangi bir endişeniz var mı? EVET ise, lütfen kısaca belirtiniz. HAYIR ise, boş bırakabilirsiniz.

---

21. Çocuğunuz psikolojik destek veya psikolojik tanı aldı mı? EVET ise, lütfen kısaca belirtiniz. HAYIR ise, boş bırakabilirsiniz.

Evdeki Dil Ortamı

Aşağıdaki soruları çocuğunuzun doğumundan beri DUYDUĞU/MARUZ KALDIĞI yabancı dil/dillere göre cevaplandırınız.

1. Çocuğunuz doğumundan bu yana 2 veya daha fazla dile maruz kaldı mı? (Cevabınız hayır ise, bölümdeki diğer soruları geçiniz.)

☐ Evet

☐ Hayır

2. Çocuğunuz doğumdan bu yana 2 veya daha fazla dile maruz kaldıysa, ne zamandan beri olduğunu belirtiniz?

---

3. Çocuğunuzun tipik bir hafta boyunca evinizde duyduğu yabancı dilleri düşünün. Çocuğunuz hangi dili/dilleri duyuyor? (Çocuğunuz birden fazla dil duymuyorsa bu soruyu geçebilirsiniz.)

---

4. Çocuğunuz kimden/kimlerden yabancı dil duyuyor? (Çocuğunuz birden fazla dil duymuyorsa bu soruyu geçebilirsiniz.)

☐ Annesi

☐ Babası

☐ Büyükannesi

☐ Büyükbabası

☐ Diğer:

5. Çocuğunuz okulda yabancı dil öğreniyorsa belirtiniz. (Anaokuluna gitmiyorsa ve/veya yabancı dil konuşmuyorsa bu soruyu geçiniz.)

Ev/Anaokulu Ortamı

1. Çocuğunuzun tipik bir gününde kalkış ve yatış saatleri nelerdir?

---

2. Çocuğunuzun günlük bakımında kim/kimler rol alıyor? (Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz):

☐ Annesi

☐ Babası

☐ Ev dışında bakım (ör. büyükanne, bakıcı vb.)

☐ Ev içinde başka biri tarafından bakım (ör. büyükanne, bakıcı vb.)

3. Çocuğunuz anaokulu/yuva/okula gidiyor mu?

☐ Evet

☐ Hayır

4. Çocuğunuz anaokulu/yuvaya kaç yaşından beri gidiyor?

---

5. Çocuğunuzun haftada kaç gün anaokulu/yuvaya gittiğini belirtiniz. (Gitmiyorsa bu soruyu geçiniz.)

---

6. Çocuğunuzun günde kaç saat anaokulu/yuvaya gittiğini belirtiniz. (Gitmiyorsa bu soruyu geçiniz.)

☐ 1-2 saat

☐ 2-4 saat

☐ 4-8 saat

☐ 8-12 saat

7. Çocuğunuz aşağıdaki medya araçlarından hangilerini kullanıyor? (Birden fazla seçebilirsiniz.)

☐ Televizyon

☐ Bilgisayar Oyunu

☐ iPad/Tablet

☐ E-kitap okuma

☐ Hiçbiri

8. Çocuğunuz yukarıda belirtiğiniz medya araçları ile günde ortalama kaç saat zaman geçiriyor?

☐ 1 saatten az

☐ 1-2 saat arası

☐ 2-4 saat arası

☐ 4-8 saat arası

☐ 8 saatten fazla

Ek 3. Zihin Kuramı Test Bataryası

1. Farklı istek

Materyaller: Küçük bir erkek oyuncak bebek. Yarısında bir havuç, diğer yarısında bir kurabiye resmi bulunan 22x28 cm boyutlarında kâğıt.

Önce araştırmacı oyuncağı ve resimleri gösterir ve çocuğa tanıtır: "*Bu Ali* (oyuncak bebeği kâğıdın üzerine, iki resmin ortasına yerleştirin). *Ali'nin karnı acıkmış ve canı bir şeyler yemek istiyor. Burada iki farklı yiyecek var: bir havuç* (işaret et) *ve bir kurabiye* (işaret et)."

Sonra çocuğa kendi isteği sorulur: "*Sen en çok hangi yiyeceği* ***seviyorsun****? En çok havucu (işaret et) mu, yoksa kurabiyeyi (işaret et) mi seversin?*"

Eğer çocuk "*Havuç*" derse, "*Peki, bu iyi bir seçim.* ***Ama****… Ali aslında kurabiyeleri* ***sever*** *(işaret etme). Havucu sevmez.* ***O****nun* ***en çok sevdiği*** *yiyecek kurabiyedir*." denir.

Eğer çocuk "*Kurabiye*" derse, "*Peki, bu iyi bir seçim.* ***Ama****… Ali aslında havucu* ***sever*** *(işaret etme). Kurabiyeyi sevmez. Onun* ***en çok sevdiği*** *şey havuçtur*." denir.

Sonra hedef soruya geçilir: "*Evet şimdi yemek yeme zamanı. Ali* ***yalnızca bir*** *yiyeceği seçebilir,* ***sadece birini****. Ali* (Ali'yi işaret et) h*angi yiyeceği* ***seçecek****? … Havucu mu, kurabiyeyi mi?*"

Puanlama: Çocuk hedef soruya, kendi isteği sorusuna verdiği cevabın tersi biçimde cevap verirse doğru cevap vermiş olur.

2. Bilgi Erişimi

Materyaller: Kolayca tanımlanamayan (yani dış görünüşünden ne kutusu olduğu anlaşılmayan, örnek: çikolata, bardak) kare şeklinde küçük bir kutu. Kutuya sığacak büyüklükte oyuncak bir köpek. Küçük bir kız oyuncak bebek.

Araştırmacı önceki oyunun materyallerini kaldırır ve yeni materyalleri çıkartır: "*Burada bir kutu var* (kutunun üzerine parmağını koy)."

Araştırmacı çocuğa sorar: "*Sence kutunun içinde ne var* (kutuyu işaret et)?"

Çocuk cevap verse de vermese de araştırmacı meraklı ve heyecanlı bir şekilde: "*Haydi bir bakalım… Aaa içinde* ***bir köpek*** *varmış!*" der.

Araştırmacı köpeği göstermek için kutunun kapağını açar ve çocuğun köpeği gördüğünden emin olduktan sonra kutuyu kapatır.

Çocuğun kutunun içinde ne olduğunu öğrenip öğrenmediği anlamak için kontrol sorusu sorulur: "*Peki…Söyle bakalım, ne vardı kutunun içinde?*"

Eğer çocuk burada hata yaparsa, soruyu doğru yanıtlayana kadar içerisinde bulunanlar

tekrar gösterilir.

Araştırmacı eline bebeği alır: "*Ve işte Zeynep. Zeynep bu kutunun içindekini* ***daha önce hiç görmedi.***"

Sonra hedef soruya geçilir. Araştırmacı "*Peki… Zeynep kutuda ne olduğunu* ***biliyor mu****?*" diye sorar. Çocuğun cevabından sonra hafıza sorusu sorulur. Araştırmacı "*Zeynep bu kutunun içini* ***gördü mü****?*" diye sorar.

Puanlama: Bu bölümdeki sorunun cevabının doğru olarak puanlanması için çocuğun hedef soruyu ve hafıza sorusunu "*hayır*" olarak yanıtlaması gerekmektedir.

3. İçerik Yanlış İnanış

Materyaller: Ön yüzünde görünür biçimde boya kalemleri resimleri olan standart bir boya kalemi kutusu. Kutunun içinden çıkacak bir yara bandı. Küçük bir erkek oyuncak bebek.

Araştırmacı diğer materyalleri kaldırırken yeni materyalleri çıkarır: "*Şimdi ben sana başka bir şey göstereceğim. Burada bir kalem kutusu var.*"

Araştırmacı boya kalemi kutusunu çocuğun önüne koyar: "*Sence bu kalem kutusunun içinde ne var?*"

Bu soruya çocuğun "kalem" demesi için gerekirse yönlendirmede bulunulur. Örneğin birinci yönlendirmede araştırmacı "*İçinde kalem olabilecek gibi mi görünüyor?*" der. Çocuk yine de "kalem" demezse, ikinci yönlendirme yapılır, "*Bu ne çeşit bir kutu? İçinde ne olmalı?*" denir. Üçüncü yönlendirmede ise araştırmacı "*Burada kalemler mi olmalı yoksa kitaplar mı?*" diye sorar.

Çocuktan "kalem" cevabını aldıktan sonra araştırmacı heyecanla: "*Hadi bakalım… Aaa içinde* ***bir yara bandı*** *varmış!*"

Araştırmacı boya kalemi kutusunun içindeki yara bandını dışarı çıkarır ve çocuğun yara bandını gördüğünden emin olduktan sonra yara bandını tekrar boya kalemi kutusunun içine koyar ve kapağını kapatır.

Çocuğun boya kalemi kutusunun içinde yara bandı olduğunu öğrenip öğrenmediği kontrol edilir: "*Peki… Ne vardı kutunun içinde?"* (kontrol sorusu)

Eğer çocuk burada hata yaparsa, soruyu doğru yanıtlayana kadar kutunun içindeki yara bandı tekrar gösterilir.

Araştırmacı eline bebeği alır: "*İşte Ahmet geldi (Ahmet'i gösterir). Ahmet bu boya kalemi kutusunun içini* ***daha önce hiç görmedi.***"

Sonra hedef soruya geçilir. Araştırmacı "*Peki… Ahmet kutunun içinde ne olduğunu* ***düşünür****? Boya kalemi mi yoksa bir yara bandı mı?*" diye sorar. Çocuk yanıtlamazsa soru tekrarlanır. Çocuğun cevabından sonra hafıza sorusuna geçilir. Araştırmacı "*Ahmet bu kutunun içini* ***gördü mü****?*" diye sorar.

Puanlama: Bu bölümdeki sorunun cevabının doğru olarak puanlanması için çocuğun hedef soruyu "boya kalemi" olarak ve hafıza sorusunu (görme hakkında olan son soru) "hayır" olarak yanıtlaması gerekmektedir.

4. Farklı İnanış

Materyaller: Küçük bir kız oyuncak bebek. Yarısında çalılık ve diğer yarısında bir garaj resmi bulunan 22x28 cm boyutlarında kâğıt.

Önce araştırmacı oyuncağı ve resimleri gösterir ve çocuğa tanıtır: "*Şimdi başka bir oyuna geçiyoruz. Bu Ayşe (oyuncak bebeği kâğıdın üzerine, iki resmin ortasına yerleştirin). Ayşe kedisini bulmak istiyor. Kedisi çalılıkların içinde (işaret et) saklanıyor olabilir ya da garajın içinde (işaret et) saklanıyor olabilir.*"

Sonra çocuğa kendi inanışı sorulur: "*Sence kedi nerede? Çalılıkların içinde mi (işaret et) yoksa… garajın içinde mi (işaret et)?*"

Eğer çocuk "*Çalılıklar*" derse, "*Evet bu iyi bir fikir.* ***Ama****… Ayşe kedisinin garajın içinde (işaret etme) olduğunu* ***düşünüyor****. Kedinin garajın içinde olduğunu düşünüyor."* denir.

Eğer çocuk "*Garaj*" derse, "*Evet bu iyi bir fikir. **Ama**… Ayşe kedisinin çalılıkların içinde (işaret etme) olduğunu **düşünüyor**. Kedinin çalılıkların içinde olduğunu **düşünüyor**."* diye cevap verilir.

Sonra hedef soruya geçilir: "*Peki… Ayşe (Ayşe'yi işaret et) kedisini nerede **arayacak**? Çalılıkların içinde mi yoksa garajın içinde mi?"*

Puanlama: Bu bölümdeki sorunun cevabının doğru olarak puanlanması için çocuğun hedef soruyu kendi inanış sorusuna verdiği yanıtın tersi biçimde cevaplaması gerekmektedir.

5. Belirgin Yanlış İnanış

Materyaller: Erkek oyuncak bebek. Bir yarısında dolap diğer yarısında sırt çantası resmi bulunan 22x28cm boyutlarında kâğıt.

Araştırmacı önceki oyunun materyallerini kaldırır ve yeni materyalleri çıkartır: "*Bak bu Murat. Murat eldivenlerini arıyor. Murat'ın eldivenleri ya sırt çantasında (işaret et) ya da dolapta (işaret et) olabilir. **Aslında** Murat'ın eldivenleri sırt çantasında. Ama Murat eldivenlerin **dolapta** (işaret et) olduğunu **düşünüyor**."*

Araştırmacı çocuğa hedef soruyu sorar: "*Peki… Murat eldivenlerini nerede **arayacak**? Sırt çantasında mı yoksa dolapta mı?"*

Sonra gerçeklik sorusu sorulur: "*Murat'ın eldivenleri **gerçekte** nerede? Sırt çantasında mı dolapta mı?*"

Puanlama: Çocuk hedef soruyu, "dolap" ve gerçeklik sorusunu "sırt çantası" olarak yanıtlarsa doğru cevap vermiş olur.

6. Dış Görünüş-Gerçekte Hissedilen Duygu

Materyaller: Arkası dönük olduğu için yüzü görünmeyen bir erkek çocuğun başının resmi (8x8 cm ebatlarına yakın). Duygu Ölçeği: Sırasıyla mutlu, normal (ne mutlu ne üzgün) ve üzgün ifadeleri olan üç basit yüz çizimi içeren 8x25 cm ebatlarında bir kâğıt (yalnızca siyah-beyaz dairesel çizgilerden oluşan basit gözler, çizgi şeklinde ağızlar vb. içeren basit yüz çizimleri).

Oyuna hazırlık amacıyla araştırmacı duygu ölçeğini çıkarır ve çocuğun önüne koyar: "*Şimdi sana bir çocuk hakkında hikâye anlatacağım. Bu hikâyede, çocuk mutlu hissediyor olabilir (duygu ölçeği üzerinde işaret eder). Üzgün hissediyor olabilir (duygu ölçeği üzerinde işaret eder). Ya da ne mutlu ne üzgün sadece normal hissediyor olabilir (duygu ölçeği üzerinde işaret eder)*."

Araştırmacı çocuğun yüzlerin hangi duyguları anlattığını öğrenip öğrenmediğini kontrol eder. Araştırmacı her ifadeyi teker teker sorar: "*Şimdi bana gösterebilir misin? Bu yüzlerden hangisi üzgün? Hangisi mutlu? Hangisi ne mutlu ne üzgün, yani normal?"*

Eğer çocuk hata yaparsa ön hazırlık baştan yapılır.

Araştırmacı: "*Aferin sana… Tamam şimdi hikâyeye geçelim. Hikâyeyi anlattıktan sonra, sana çocuğun* ***içinde gerçekten nasıl hissettiğini*** *(kendi kalbine dokunarak)* ***ve*** *yüz olarak* ***nasıl göründüğünü*** *(kendi yanağına dokunarak) soracağım. İnsanın içinde nasıl hissettiği (kendi kalbine dokunarak) ile yüzünün dışarıdan nasıl göründüğü (kendi yanağına dokunarak) aynı olabilir, ya da farklı olabilir*."

Bu noktada duygu ölçeği kenarda bir yere konur. Çocuk hedef soruları ölçeğe işaret ederek cevaplamak zorunda değildir. Ölçek tam önlerinde olmayacak ama göz önünde bulunacak şekilde kenarda durur. Böylelikle, çocuk istisnai biçimde sözlü iletişimden kaçınmadığı sürece, duygu ölçeği ısınma sürecinde sadece ipucu veren bir hatırlatıcı olarak kullanılır.

Araştırmacı hikâyeyi anlatmaya başlar: "*Bu hikâye Mehmet hakkında (resmi göster). Mehmet'in teyzesi bir seyahatten yeni döndü. Seyahate gitmeden önce Mehmet'e oyuncak bir araba getireceğine söz vermişti.* ***Fakat*** *oyuncak araba yerine Mehmet'e bir kitap aldı. Mehmet* ***kitapları sevmez*** *(yavaş hızda). Mehmet'in asıl istediği oyuncak bir araba.* ***Ama****… Mehmet'in* ***ne hissettiğini saklaması gerekiyor****. Çünkü eğer teyzesi Mehmet'in gerçek duygularını öğrenirse ona bir daha hiçbir şey almaz*."

Çocuğun hikâyeyi anlayıp anlamadığını kontrol etmek için sorular sorulur: "*Mehmet'in teyzesi ona ne aldı?*" (Hafıza Sorusu)

Eğer çocuk "*Kitap*" cevabını verirse oyuna devam edilir. Eğer yanlış cevap verirse hikâye tekrar anlatılır.

Çocuk ilk soruya doğru cevap verdikten sonra ikinci soruya geçilir: "*Mehmet'in teyzesi Mehmet'in gerçekte nasıl hissettiğini bilirse ne yapacak?*" (Hafıza sorusu)

Eğer çocuk "*Mehmet'e bir daha hiçbir şey almayacak*" cevabını verirse oyuna devam edilir. Eğer çocuk yanlış cevap verirse, hikâye tekrar anlatılır.

Sorulara doğru cevap verilip hikâyenin anlaşıldığı görülünce oyuna devam edilir ve hedef sorular sorulur: "*Peki… Teyzesi ona kitabı verdiğinde, Mehmet gerçekte* ***nasıl hissetti*** (kendi kalbine

dokunarak)? *Mutlu mu, üzgün mü, yoksa ne mutlu ne üzgün, yani normal mi?*" Araştırmacı bu soruyu sorarken herhangi bir duygu göstermez.

Çocuk soruyu cevaplamazsa soru tekrarlanır. Çocuk soruyu cevapladıktan sonra: "*Peki… Teyzesi ona kitabı verdiğinde, Mehmet yüz ifadesi olarak* ***nasıl görünmeye çalıştı*** (kendi yüzüne dokunarak*)? Mutlu mu, üzgün mü, yoksa ne mutlu ne üzgün, yani normal mi?*" Araştırmacı bu soruyu da sorarken herhangi bir duygu göstermez. Çocuk soruyu cevaplamazsa soru tekrar sorulur.

Puanlama: Puanlama son iki hedef soruya verilen yanıtlara dayanmaktadır. Bu bölümdeki sorunun cevabının doğru olarak puanlanabilmesi için çocuğun "*gerçekten hissedilen*" sorusuna olan yanıtının "*görünüş*" sorusuna verdiği yanıttan daha olumsuz olması gerekmektedir (örn. Gerçek his için üzgün ve görünüm için mutlu veya ne mutlu ne de üzgün veya gerçek his için ne mutlu ne de üzgün ve görünüş için mutlu).

Ek 4. Zihin Yönelimliliği Görevi

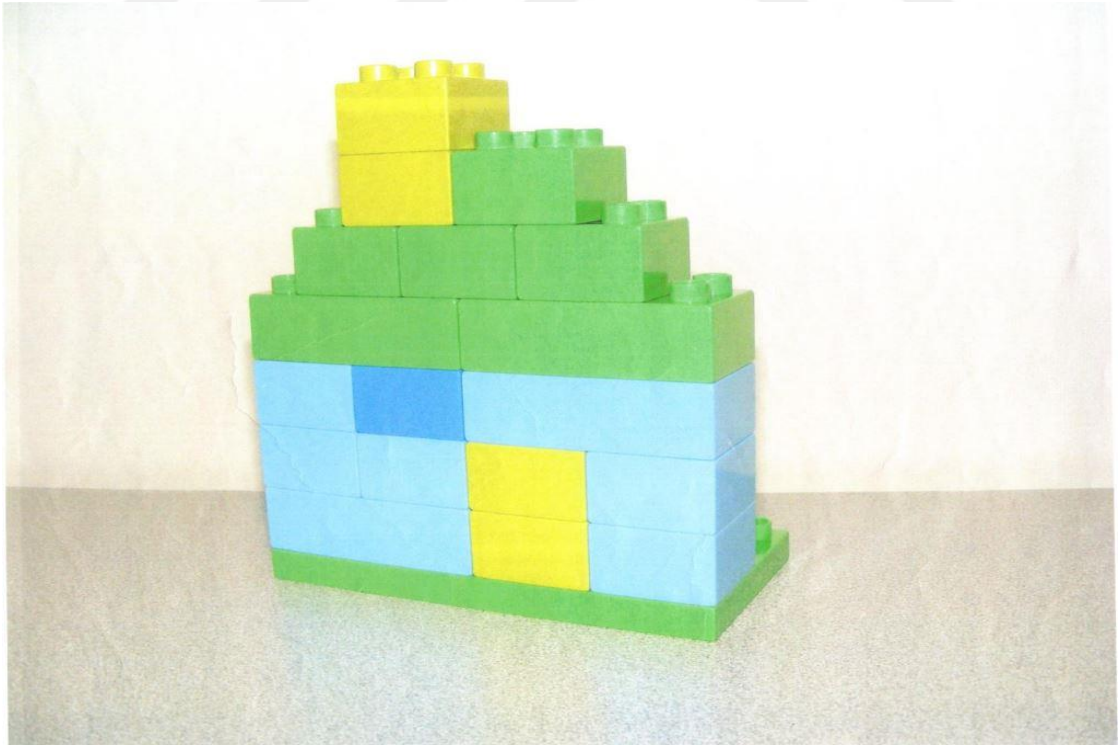
Görev malzemeleri ve fiziksel ortam

• Malzemeler: Yapı malzemeleri, yapılması istenilen modelin 2 renkli resmi tabanı mavi/yeşil olan tuğla seti.

• Kamera: Anne ve çocuk tuğlalar önlerinde olacak şekilde yan yana oturtulur (Her iki kişinin de (anne ve çocuk) yüzleri, üst vücutları ve elleri videoda görünecek şekilde - böylece bir kodlayıcının çocukların her zaman ne yaptığını anlaması mümkün olur-)

Anne ve çocuğa sözlü yönergeler

"*İşte bazı lego parçaları ve ikinizin birlikte yapmasını istediğim tasarımın resmi burada. Bunun inşa edilmesinin gerçekten zor olduğunu bilmenizi isterim. Öyleyse, ikinizin birlikte bu tasarımın ne kadarını oluşturabileceğinizi görelim. Tasarımı oluşturmak için sadece 5 dakikanızın olacağını bilmeniz önemlidir. Uymanızı istediğim bir kural var.*"

• Çocuğa şöyle hitap edilir: "*Sadece açık yeşil ve açık mavi parçalara dokunabilirsin*."

• Anneye şöyle hitap edilir: "*Yalnızca koyu yeşil ve lacivert parçalara dokunabilirsin*."

• Çocuğun ve annenin dokunabileceği parçalar önlerine ayrı ayrı koyulur. Anne ve çocuğun üsse dokunmasına izin verilir (görseldeki resim).

Ve tekrar teyit etmek amacıyla çocuğa "*Hangi parçalara dokunmana izin verildiğini bana gösterebilir misin?*" diye sorulur. Çocuğun açık yeşil ve açık mavi tuğlaları, annenin de tuğlaları gösterdiğinden emin olunur. İlk tekrarda tam anlaşılmadıysa, bir kez daha gösterilir.

• Modelin resmi anne ve çocuk arasında yere/masaya konulur.

• Çocuk doğru tuğlalara dokunmadığında, göreve devam edilir ancak çocuğun doğru tuğlalara dokunmadığı yanıt kâğıdına işaretlenir.

• Anne ve çocuk 5 dakika dolmadan tasarımı bitirirse "*Harika! İşte başka bir resim. Bunu aynı kuralı kullanarak tekrar yapabilir misin? Siz (çocukla konuşurken) açık yeşil ve açık maviye dokunabilirsiniz. Siz (anneye hitap ederek) koyu yeşil ve lacivertlere dokunabilirsiniz.*"

• 5 dakika sonra oyun durdurulur ve "*Teşekkürler! Bu harikaydı!"*

Kodlama

• Aşağıdaki soruların her birini yanıtlamak için, annenin bu özel çocukla etkileşiminin nasıl geçerli olduğunu düşünün.

• İlk tepkilere / genel izlenimlere dayalı kod; öğelerin hiçbirini fazla düşünmeyin; hızlı bir şekilde kodlayın.

• Sözel olmayanlar da dahil olmak üzere bir tepki oluşturmak için mevcut tüm bilgileri kullanın.

• 5 puanlık ölçeğin tamamını kullanmaya çalışın.

• Öğeleri boş bırakmayın; her öğeye en iyi tahmininizi verin.

• Yalnızca beş dakika izleyin (beş dakikayı geçerse durdurun).

Gördüklerinize dayanarak, bu annenin çocuğuyla günlük olarak nasıl etkileşime gireceğine dair izleniminizi verin: (Hiç doğru değil) (Çok Doğru)

İletişimsel Netlik

1. Bu anne açık ve belirli sözel yönergeler verir. 1 2 3 4 5

2. Bu anne sözel olmayan olumlu yönergeler verir. 1 2 3 4 5

3. Bu anne çocuğuna görevin amaçlarını/kurallarını hatırlatır. 1 2 3 4 5

4. Bir görev verilirse, bu anne onu tamamlamaya çalışır. 1 2 3 4 5

5. Bu anneye bir görev verilirse kurallara uymak için elinden geleni yapacaktır. 1 2 3 4 5

6. Bu anne yardım taleplerinde açıktır 1 2 3 4 5

Akıl okuma

7. Bu anne, çocuğunun yardım taleplerine, inceden inceye/sözsüz de olsa, duyarlı bir şekilde karşılık verir. 1 2 3 4 5

8. Bu anne, çocuğunun anlamadığı şeyleri başka kelimelerle anlatmakta ustadır. 1 2 3 4 5

9. Bu anne, çocuğunun ne bildiği ve/veya anladığı konusunda hassastır. 1 2 3 4 5

Karşılıklılık Oluşturma

10. Bu anne çocuğunu pekiştirmek için olumlu geribildirim verir. 1 2 3 4 5

11. Bu anne, sıra kendisine geldiğinde çocuğuna hatırlatır. 1 2 3 4 5

Ek 5. Ebeveyn Yetkinliği Ölçeği

Bu anket çocuğunuzu büyütürken yaşadığınız ebeveynlik deneyimlerinizle ilgilidir. Aşağıda verilen ifadelerin sizi ne derece yansıttığını belirtiniz.

1 /Hiç Katılmıyorum 2 3 4 5 6 /Tamamen Katılıyorum

1. Anne/baba olmak düşündüğümden daha zormuş.
2. Yardımsız karar vermekte zorluk çekiyorum.
3. Bu kadar sorunla karşılaşmayı beklemiyordum.
4. Çocuğumun bir şeyi yapmasını veya yapmamasını sağlamada başarılı olduğumu düşünüyorum.
5. Anne/baba olmaktan hoşlanıyorum.
6. Çocuğum doğduğundan beri, ona beklediğim kadar iyi bakamadığımı hissediyorum. Yardıma ihtiyacım var.
7. Sık sık çocukla iyi baş edemediğimi hissediyorum.
8. Çocuğuma bakma konusunda kendimi yetkin ve becerikli hissediyorum.
9. Çocuğum doğduğunda, anneliği/babalığı becerebileceğim konusunda şüphelerim vardı.

Ek 6. Katılım Belgesi Örneği

Ek 7. Çalışma İçin Hazırlanan Afiş

Ek 7. Maltepe Üniversitesi Etik Kurul Kararı

Bu belge, Yükseköğretim Kurulu tarafından 19.01.2021 tarihli "Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge" ile bildirilen 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında gizlenmiştir.

ÖZGEÇMİŞ

Leyla KARAALİOĞLU

Eğitim

Yüksek Lisans 2021-2024 Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, Psikoloji Tezli Yüksek Lisans (Opsiyon: Gelişim Psikolojisi)

Lisans 2014-2019 İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji

İş/İstihdam (Varsa)

2020 Hatay Reyhanlı Sınav Koleji

2022 İris Psikoterapi

2023 Badem Çocuk Anaokulu